Huus, Jens
Forspillet til verdenskrigen

JENS HUUS

FORSPILLET

TIL

VERDENSKRIGEN

DE SIDSTE 50 AAR I BELYSNING
AF DET FØRSTE KRIGSAAR

KØBENHAVN
V. THANING & APPEL'S FORLAG
MDCCCCXV

FORSPILLET

TIL

VERDENSKRIGEN

JENS HUUS

FORSPILLET
TIL
VERDENSKRIGEN

DE SIDSTE 50 AAR I BELYSNING
AF DET FØRSTE KRIGSAAR

KØBENHAVN
V. THANING & APPEL'S FORLAG
MDCCCXV

INDHOLD

Ved Krigens Udbrud for et Aar siden fremkom Spørgsmaalene: „Hvorledes er dette dog gaaet til?" og „Hvem har Skylden?"

For at besvare disse Spørgsmaal er i det følgende forsøgt en kortfattet og objektiv Fremstilling af, hvad der gik forud, bygget paa Optegnelser i Aarenes Løb og Artikler i Blade og Tidsskrifter.

Frdbg., 5. August 1915.

Forf.

Forspillet til Verdenskrigen falder i to Afdelinger, hver paa 25 Aar: den første 1864—89, den anden 1890—1914.

I den første Halvdel er Bismarcks Skikkelse og Tanker i Forgrunden, den anden ligger os saa nær, at det er vanskeligt at samle den om en enkelt Person eller Ide som Midtpunkt.

Første Afdeling.

1864—89.

Bismarck, der var bleven prøjsisk Minister 1862, havde sat sig som Maal at samle de mange tyske Stater til en Helhed. Maalet naaedes efter hans Mening ikke ved Rigsdagsdebatter, men ved Blod og Jærn.

Derfor øgede han Hærens Styrke og søgte Anledning til Kamp.

I de følgende Aar førte han Krig mod Tysklands Naboer mod Nord, mod Syd og mod Vest.

Danmark fravristede han **1864** Slesvig og Holsten, Østrig skubbede han **1866** bort fra dets ledende Stilling i Tyskland, og Frankrig fratog han **1870** Elsass og Lothringen.

Han havde med disse Krige tillige bøjet Sydtyskland ind under Nordtyskland og gjort Prøjsen til den førende Magt i Tyskland.

I det følgende Tiaar sammensvejsede han yderligere Tysklands 25 Stater til en Enhed, „Rigssmedden" blev han kaldt, da for nogle Maaneder siden hans 100 Aars Fødselsdag blev fejret.

Men han havde ved Erobringerne skaffet Tyskland Fjender, og særlig Betydning for den nuværende Verdenskrig havde Erobringen af Elsass og Lothringen. Siden

Frankfurterfreden **1871** har der ikke været et Aar, ja vel ikke en Dag eller en Time, uden at Hævnlyst har bevæget franske Hjerter. Der kan tilsyneladende have været Stilhed, men snart har en enkelt Person, snart en mindre Kreds, snart et Parti taget til Orde for „Revanche“ overfor Tyskland. Og selv under Stilheden har man kunnet fornemme, at der levedes under Parolen: „Tal ikke derom, tænk altid derpaa“.

Bismarck vidste det. For hans Øre lød der altid Hævnraab og Vaabenlarm Vest for Vogeserne.

For de første Aar mente han at have Overtaget, ved at Dele af Frankrig ifølge Fredsbestemmelserne var besat af tyske Tropper, indtil Krigsskadeerstatningen paa 5 Milliarder var betalt. Men Franskmændene var saa ivrige efter at komme af med de tyske Soldater, at de allerede i **1873** havde betalt Milliarderne med Renter.

Forinden havde han imidlertid sørget for at have Hjælp og Dækning i Ryggen ved Forbindelse med Rusland og Østrig. Rusland havde han støttet under den polske Opstand 1863, og han havde været saa forudseende, at han ikke efter Krigen med Østrig 1866 havde forbitret det ved at tage Land fra det.

Baade den østrigske og den russiske Kejser gik da 1872 sammen med den tyske ind i det saakaldte „Trekejserforbund“ til Værn for den monarkiske Tanke overfor de republikanske Ideer imod Vest. I flere Aar holdt de 3 Kejsere og deres Udenrigsministre Møder, og langt frem i Tiden har det russiske Selvherskerdømme staaet for det prøjsiske Junkerparti som en paalidelig Støtte overfor „demagogische Umtriebe“.

I Frankrig var han derimod tilbøjelig til at støtte det republikanske Parti, fordi han mente, at den republikanske Regeringsform vilde vedligeholde Uenigheden i Frankrig og derved svække dets Mulighed i en Revanchekrig. Men da Mac Mahon **1875** var bleven valgt til Præsident, støttet af Monarkister, Klerikale og Konservative, kunde det se ud, som om der ogsaa under Republiken kunde samles en revanchelysten Styrke, og Bismarck fik derfor arrangeret en Pressekampagne i tyske Aviser for at hidse Franskmændene til en Blottelse eller en Forløbelse, som han kunde bruge til et Overfald, før de endnu var tilstrækkelig forberedte. Det skete dog ikke. Den russiske Kejser Alexander II kom i Tide til Berlin med sin Udenrigsminister Gortschakoff og fik hindret Overfaldet, vistnok støttet af England.

Bismarck havde imidlertid benyttet Ophidselsen til at styrke Hæren. Han havde faaet Rigsdagen til at øge Fredsstyrken og til at give Krigsbevillinger for et Tidsrum af 7 Aar, det saakaldte Septennat.

Men just som Krigsfaren mindskedes mod Vest, viste der sig et nyt Urocentrum mod Øst paa *Balkanhalvøen*. Her var Bismarck vel ikke direkte interesseret; men de to Kejserfæller var det saa meget desto mere.

Østrig med sine mange slaviske Folkestammer kunde ikke være ligegyldig overfor Forholdene paa Balkan, hvor Tyrkerne, efter at de i Treserne havde maattet indrømme Rumænien, Serbien og Montenegro en mere eller mindre selvstændig Stilling, gik haardt frem mod de andre kristne Landsdele.

Og Rusland, der ikke for intet har optaget den byzantinske Dobbeltørn i sit Vaaben, men altid har følt sig som Arvtager efter det østromerske Rige og ønsket at naa Konstantinopel, var i Slutningen af Treserne efter Mødet i Moskwa blevet Arnestedet for den panslavistiske Ide. Det kunde derfor ikke se med Sindsro paa, at dets Stammefrænder og Trosfæller blev forfulgt og pint og plaget af Tyrkerne.

Da Skriget fra „de bulgarske Rædsler“ lød, saa det hørtes over hele Europa, og da Bosnien og Herzegowina **1875** gjorde Oprør, og da Serberne vilde hjælpe, men blev slaaet ned, maatte disse Forhold derfor gøre det stærkeste Indtryk paa begge Tysklands Forbundsfæller: Østrig og Rusland.

Paa et Møde i Reichstädt **1876** talte den østrigske og russiske Kejser om Muligheden af at maatte gribe ind, og de blev enige om, at hvis Rusland saa sig nødsaget dertil og sejrede, skulde Østrig holde sig neutralt og have Bosnien og Herzegowina, medens Serbien og Montenegro skulde have forskellige Udvidelser.

I Vinteren 1876—77 søgte man ved en diplomatisk Konference i Konstantinopel at hindre Krigen. Men det lykkedes ikke, og i **1877** gik Rusland med Rumænien ved sin Side over Tyrkiets 1. og 2. Forsvarslinie, baade over Donau og Balkan, og i Marts **1878** maatte Tyrkiet slutte Freden i St. Stefano.

Bestemmelserne i Reichstädt gennemførtes, og Østrigerne okkuperede Bosnien og Herzegowina, medens Rumænien blev suverænt. Men tillige dannedes der et Stor-

Bulgarien fra Donau over Balkan til det ægæiske Hav. Dette Rige vilde blive et Lydrige under Rusland, der derigennem vilde faa en saadan Indflydelse paa Balkanhalvøen, at Østrig protesterede.

Bismarck, der ikke selv vilde „ofre saa meget som en pommersk Grenaders Knogler" paa disse Spørgsmaal, søgte at udjævne Modsætningen mellem de to Forbundsfæller Østrig og Rusland.

Ogsaa England protesterede. Paa Grund af sine indiske Besiddelser frygtede det Ruslands stigende Magt, og det havde lige været i Færd med at standse Ruslands Fremtrængen i Centralasien over Turan og Afghanistan med Vaaben i Haand.

Disse Protester førte til *Berlinerkongressen 1878,* hvor Bismarck optraadte som „Europas Voldgiftsmand". Bulgarien blev her begrænset til Landet mellem Donau og Balkan, medens Østrumelien oprettedes Syd for Balkan med en kristen Guvernør, og Kystlandet ved det ægæiske Hav vedblev at være tyrkisk.

Herved havde Bismarck faaet Rusland trængt tilbage, og han havde samtidig givet Østrig Anvisning paa at trænge frem fra Bosnien og Herzegowina helt ned til Saloniki. Under Ruslands og Østrigs gensidige Jalousi kunde han derefter sidde som Forligsmægleren mellem dem begge.

Heri tog han dog fejl. Rusland følte sig tilsidesat og fjernede sig mere og mere fra ham. Til Gengæld sluttede han sig saa nærmere til Østrig, og d. 7. Oktober **1879** indgik Tyskland den Alliance med Østrig, som har holdt siden da og har ført til, at disse Europas to Centralmagter nu staar sammen under Verdenskrigen.

I Berlin var Europas Forhold bleven afgjort. Berlin var bleven Europas Midtpunkt. Havde Bismarck i Treserne hævet Prøjsen til Tysklands Hovedmagt, havde han nu i Halvfjerdserne hævet Tyskland til en europæisk Centralmagt.

Men hermed er ogsaa Højdepunktet af Bismarcks Magtfylde naaet. I 80erne kommer nye Forhold frem, overfor hvilke han ikke staar i den Grad fremadskuende og overlegen, som han havde gjort overfor Forholdene i Treserne og Halvfjerdserne.

Det nye, der kom frem i Firserne, var *Kolonialpolitiken.*

I Frankrig havde nogle Politikere begyndt at opgive

Haabet om snarlig Revanche, og en af dem, *Jules Ferry*, mente, at det var svækkende for Franskmændene stadig „at stirre paa Hullet i Vogeserne“. For at omgive Frankrigs Navn med den „gloire“, Franskmændene savnede, tænkte han og hans ligesindede paa at føre Frankrigs Faner andet Sted hen og dér genrejse noget af Frankrigs militære Ære.

Paa Berlinerkonferencen blev der talt med Bismarck om, at Frankrig kunde ønske at tage Tunis. Bismarck var ikke uvillig, han havde intet imod, at „den galliske Hane kradsede i Afrikas Sand“. Derved vilde Frankrig komme i spændt Forhold til Italien, der havde sine Øjne vendt samme Steds hen, og England, der hidtil havde været den store Kolonialmagt, vilde føle sig irriteret overfor en ny Konkurrent. Under en mulig Revanchekrig vilde Italien og England ikke støtte Frankrig.

Og Frankrig begyndte da at erhverve Kolonier. **1881** tog det Tunis, **1883** Madagascar og de næste Aar Tonkin. Ferrys Modstandere var imidlertid betænkelige ved denne Kolonialpolitik. De mente, den var for eventyrlig, at den vilde koste for meget og blive alt for langvarig, at Frankrig var rigt nok til den franske Befolkning, og at Navnene Tunis og Tonkin kunde bringe Elsass og Lothringen i Glemme. De gav Ferry Øgenavnet „Tonkineseren“ og kaldte ham „Bismarcks Slave“, idet de paastod, at det var Bismarck, der stod bagved Kolonialpolitiken. Ferry maatte derfor træde tilbage **1885**. Men han havde opnaaet, at Frankrig var bleven Europas største Kolonialmagt næst efter England. Ferry havde skabt det franske Kolonialrige paa 50 Millioner Indbyggere.

Imidlertid havde det vist sig, at Bismarcks Tanke om Italiens Misundelse havde været rigtig. Det var forbitret over, at Frankrig havde taget Tunis, og *1882* havde det sluttet sig til Alliancen mellem Tyskland og Østrig. Derved havde Bismarck faaet dannet *Triplealliancen* til yderligere Styrkelse af Tyskland under en eventuel Revanchekrig.

Og England, der i de foregaaende Aarhundreder havde besejret sine Konkurrenter paa Verdenshavene, baade Spanien og Holland og Frankrig, blev ægget til ny Kolonialiver. Fra Ægypten, hvor det havde faaet Magten ved at købe den ægyptiske Khedivs Aktier i Suezkanalen, søgte det at brede sit Herredømme mod Syd i Nildalen til Khartum og videre. Endogsaa Gladstone, der 1881 havde ladet Boerne i Transwaal faa deres Uafhængighed tilbage, lod

1882 Alexandria bombardere for at knække det Røre, der var rejst af Arabi Pascha under Feltraabet: „Ægypten for Ægypterne!"

Og i Sydafrika erhvervede England *1884* det store Betschuanaland, som sammen med de tilgrænsende Lande blev kultiveret ved Cecil Rhodes storslaaede Virksomhed.

Men her i Afrika stødte England paa Tyskland. Vel havde Bismarck sagt, at han „ikke var noget Kolonialmenneske". Forholdene drog ham dog et Stykke Vej med ind paa Kolonialpolitiken. 1881 og 1884 var Bremen og Hamborg bleven indlemmet i det tyske Rige, de store Handelshuse Lüderitz og Woermann havde Handelsanlæg paa Afrikas Vestkyst i Togo og Kamerun, og da de anmodede Bismarck om Beskyttelse for deres Anlæg, kunde han ikke undslaa sig.

Dertil kom, at hans Finanspolitik maatte bringe ham ind paa Kolonierhvervelse. For at hindre den store Udvandring af Tyskere, særlig til Amerika, havde Bismarck fra 1878 søgt at skaffe dem Brødet i Tyskland ved at slaa om fra Frihandelssystemet til Toldbeskyttelse. I Løbet af Firserne kom en Række Toldforhøjelser, hvorved den tyske Industri, der tidligere af Tyskerne selv var betegnet som „schlecht und billig", kæmpede sig frem til Konkurrence med indførte Varer. Fabriksvirksomheden voksede, Industrien skaffede de fattige Arbejdere Brødet, saa de ikke behøvede at udvandre, og Produktionen blev stor nok til ikke alene at forsyne Hjemmemarkedet, men ogsaa til at ophobe Lagre til Eksport. Her kom Kolonier til at spille en Rolle som Modtagere af den overskydende Produktion. Det er i den Henseende betegnende, at de af Tyskerne er bleven kaldt „Futterplätze".

Tyskerne begyndte da at lede efter saadanne Foderpladser. Foruden Togo og Kamerun i Mellemafrika fandt de et Stykke af Kysten i Sydvestafrika og et stort Stykke af Østafrika. Desuden i Australien et Stykke af Ny-Guinea og en Del af Australøerne. Men overalt viste det sig, at de bedste Stykker allerede var besat. I Mellemafrika trængtes Franskmænd og Englændere i det frugtbare Nigerdistrikt, og ved den vældige Kongoflods Udløb havde Franskmanden de Brazza udfoldet Frankrigs Flag, medens de store Skovegne i „det mørke Fastland" omkring Kongo, der var bleven fundne af Stanley, var i Færd med at forme sig til en særlig Stat under den belgiske Konges Protektorat.

Det harmede Tyskerne, at de syntes at være komne

for sent. Og i Marts **1885** gav Bismarck denne Harme Luft, saa at der blev sammenkaldt en ny Berlinerkonference.

Paa denne, der i Almindelighed kaldes *Kongokonferencen*, ordnedes Kongoforholdene, og der blev lagt et Grundlag for Ordningen af de øvrige Afrikaforhold.

I Slutningen af Firserne fastsloges derefter Grænserne for Tysklands og Portugals Kolonier i Østafrika og Sydvestafrika. Ligesaa Englands og Frankrigs. England fik det nordlige Nigerdistrikt og Landet N.O. derfor op til Tsad Søen, Frankrig fik Øvre Niger og Saharas „lette Jord“.

Samtidig blev Ny Guinea delt mellem Holland, England og Tyskland, der fik det nordligste Stykke, Kejser Wilhelms Land, der vendte ud til de to større Øer, Ny Pommern og Ny Meklenburg, hvorefter Landet derimellem fik Navnet Bismarcks-Archipelaget.

Endelig sluttede Aartiet med den store *ZanzibarOverenskomst* mellem England og Tyskland 1. Juli 1890, hvorved Tyskland fik hele Oplandet bag Zanzibarkysten helt over til Njassa og Tanganyika og op til Victoria Nyanza, medens Englænderne fik Zanzibar, der havde saa stor Betydning for dem, fordi det havde rige Handelsmuligheder og vendte ud til det indiske Hav og over mod Forindien og Australien.

Kolonistridighederne syntes saaledes at skulle løses i Fredelighed.

Men imidlertid havde det i Firserne ulmet og glødet paa de to europæiske Brandsteder fra de foregaaende Aartier, og begge Steder var det slaaet ud i Lue, 1885 paa Balkan og 1887 i Frankrig.

Bulgarien var ikke blevet det Lydrige, som Rusland havde tænkt sig. Dets ledende Politiker Stambulov var antirussisk, og dets Fyrste Alexander af Battenberg unddrog sig russisk Formynderskab. **1885** lykkedes det ham at lægge Øst-Rumelien paa den anden Side Balkankæden under sit Herredømme; men Rusland vilde ikke anerkende det, og Serberne, som før havde hjulpet Bulgarerne, blev misundelige og begyndte en Krig. Alexander slog dem; men Østrig hindrede hans Fremskridt, og russiske Officerer sammensvor sig og tvang ham til at fraskrive sig Kronen. Den blev derefter tilbudt Prins Valdemar af Danmark. Hans Fader Christian IX fraraadede ham dog at mod-

tage den, og man vendte sig derefter til Ferdinand af Koburg, til hvem Bismarck sagde, at „det dog altid kunde blive et smukt Ungdomseventyr“. Han har aabenbart ikke haft megen Tillid til Forholdene og har ikke tænkt sig, at Ferdinand skulde sidde som Zar af Bulgarien nu efter 30 Aars Forløb. Ferdinand beholdt Stambulow og var derfor fra Begyndelsen ilde set af Rusland, der i Slutningen af Firserne følte sig trængt tilbage fra Balkanhalvøen, hvor den russiske Kejser sagde, han kun havde een Ven tilbage, Fyrst Nikita af Montenegro.

Ogsaa i Frankrig saa det i Firserne ud til, at Krigsfaren kunde blive overhængende.

Ferrys Kolonialpolitik havde vel for en Tid slukket Franskmændenes Tørst efter militær Ære; men Revanchelysten var ikke bleven dæmpet, og efter Ferrys Fald samlede den sig lidt efter lidt omkring General Boulanger. Allerede da han paa Bastilledagen **1886** tumlede sin sorte Hest, begyndte Begejstringen for ham. Monarkisterne sluttede sig til ham, Deroulède stiftede Patriotligaen. Bismarck, som ønskede Septennatet fornyet for anden Gang, og som indsaa, at lidt Krigsangst kunde paavirke Rigsdagsvalgene, lod forstaa, at han ansaa Boulanger for Revanchemanden, Diktatoren, der som en ny Napoleon skulde bringe Frankrig Oprejsningen. Bismarck opnaaede Flertal for Septennatets Fornyelse, for Udvidelse af Hæren og for flere og stærkere Fæstninger ved Grænsen. Det var i en af hans Taler ved denne Lejlighed, at han 6. Februar **1888** udtalte de bekendte Ord: „Vi Tyskere frygter Gud, ellers intet i Verden!“

Men Krig blev der ikke. Alexander III af Rusland skal have holdt igen, ligesom hans Fader Alexander II havde gjort 1875. Boulanger viste sig heller ikke værdig til de Forventninger, der var stillet til ham. Da der udspredtes Rygter om, at han vilde blive draget til Ansvar for Forsøg paa Forfatningsbrud, flygtede han og skød sig senere paa sin Elskerindes Grav i Brüssel. Og endelig optog den store Verdensudstilling i Paris **1889** snart Franskmændenes Sind, saa de glemte Boulanger.

For øvrigt skete der, medens Boulanger-Affæren stod paa, det for Bismarcks Stilling betydningsfulde, at den gamle Kejser Wilhelm døde 9. Marts 1888, og at hans Søn Friedrich, der fulgte ham, kun var Kejser i 100 Dage, idet han allerede døde 15. Juni 1888.

Hans Søn Wilhelm II var ved sin Tronbestigelse 29 Aar, og det havde vel nok været Bismarcks Tanke, at han selv skulde være den styrende, ja maaske, at hans Stilling som en Slags Major domus Post skulde gaa i Arv til hans Søn Herbert. Det viste sig imidlertid snart, at Kejser Wilhelm selv vilde raade, og det kom i 1889 til forskellige personlige Sammenstød. Kejser Wilhelm vilde have, at Ministrene skulde konferere med ham før med Bismarck. Bismarck paa sin Side vilde fortsætte med sine politiske og diplomatiske Spind uden at lade Kejseren det vide. Da Bismarck saaledes havde haft Forhandlinger i sit Hjem med Centrums Fører Windthorst for at indlede en Forstaaelse med hans Parti, og Kejseren vilde deltage i dem, sagde Bismarck, at Kejserens Ret til Indblanding standsede foran Fyrstinde Bismarcks Privatsalon.

Men der kom mere til. De to Mænd havde forskelligt Syn paa Tidens Spørgsmaal. Dette kom f. Eks. frem ved deres Stilling overfor Arbejderspørgsmaalet. Bismarck vilde fortsætte med Belejringstilstand i Berlin, ja skærpe Undtagelseslovene overfor Socialisterne. Kejseren vilde have disse Love ophævet, og han tog imod en Deputation af strejkende Arbejdere fra Westfalen for at høre paa deres Klager. Og Kejseren gik videre. Han ønskede en international Arbejderkonference sammenkaldt i Berlin, og da Bismarck ikke vilde underskrive en Opfordring dertil, udstedte Kejseren et Rescript derom. Dette skete i Februar 1890, og i Marts samledes Konferencen.

Bruddet mellem Kejser og Rigskansler var allerede indtraadt 1889, og Bismarcks Periode slutter med dette Aar, selv om han først i Begyndelsen af det næste Aar fik den formelle Opfordring til at søge sin Afsked. Han maatte for øvrigt have een Opfordring til, d. 18. Marts. Den blev allerede bevilget d. 20. Marts, og Bismarck, der endnu levede 8 Aar derefter, kom ikke mere til Magten. Den 30-aarige Kejser styrede alene.

Efterhaanden er det blevet klart, at der var en endnu dybere Dissens imellem dem. Det var to Slægtled, der stod overfor hinanden. Bismarck var vokset op, medens Prøjsen var en Smaastat. Han havde forvandlet det til en tysk Storstat og derefter Tyskland til en europæisk Stormagt. Men videre strakte hans Horizont sig ikke. Kejser Wilhelm var vokset op, medens Tysklands Storhed udfoldede sig. Han havde derved faaet et højere Stade og et større Udsyn ogsaa over de andre Verdensdele.

Bismarck var vokset op under Følelsen af, at Prøjsen

var en Landmagt, og havde lagt Hovedvægten paa Udvikling af Hæren. Først i det sidste Aarti, da Hamborg og Bremen var bleven indlemmet i Tyskland, var han halvt modvillig gaaet med til Kolonierhvervelser. Og først da Moltke havde opgivet Tanken om Danmark som tysk Admiralstat, var han gaaet ind paa at styrke Flaademagten ved Forbindelseskanalen mellem Kielerhavn og Wilhelmshafen. Kejser Wilhelm var derimod fra Begyndelsen klar over at ville gøre Tyskland til en Sømagt og skabe en mægtig søgaaende Flaade.

Anden Afdeling.

1890—1914.

Helgoland-Traktaten 1890.

Traktaten af 1. Juli 1890, der i Almindelighed kaldes Zanzibar-Traktaten, fordi den skaffede England Zanzibarkysten, skaffede Tyskland foruden de tidligere nævnte Lande i Øst-Afrika den lille Ø Helgoland.

Bismarck var ikke begejstret for denne Erhvervelse, og det blev da ogsaa hans Efterfølger Caprivi, der som Rigskansler gennemførte Traktaten.

Bag ved stod jo imidlertid Kejser Wilhelm. Det er en af hans første selvstændige Regeringshandlinger, og den staar som Ouverturen til de følgende 10, ja 25 Aar, som et Ledemotiv, der straks er slaaet an.

Hvad Betydning Helgoland har for Tysklands Hochseeflotte og for Elbmundingens Beskyttelse ses nemlig rigtig nu under Verdenskrigen. At England var saa lidt forudseende, forekommer nu lige saa forbavsende, som at England lod Prøjsen faa Kielerhavn 1864.

Double-Alliancen 1891—94.

Rusland havde siden Berliner-Kongressen følt sig tilsidesat af Bismarck. Alexander III, der støttede sig til det panslavistiske Parti, stod kølig overfor Bismarck og skal have hindret hans Overfald paa Frankrig under Boulangerbegejstringen. Da Tyskland saa 1888—91 stillede sig afvisende overfor Ruslands Laanebegær, greb den franske Minister *Freycinet* til og viste sig imødekommende.

Dette er Begyndelsen til den Række af Laan, som Frankrig senere har ydet Rusland, og som har været en medvirkende Aarsag til at knytte disse Lande saa nær til hinanden.

Forbindelsen kunde synes unaturlig: den rene Selvherskerstat, som Rusland den Gang var, og det republi-

kanske Frankrig, der havde udviklet sig mere og mere i demokratisk Retning! Mange i Frankrig var da ogsaa imod Forbindelsen. Men Freycinet skaffede den danskfødte Ambassaderaad Jules Hansen Adgang til Alexander III, der i Somrene omkring Christian IX's Guldbryllup opholdt sig meget paa Fredensborg, og den russiske Gesandt i København, Baron Mohrenheim, var her den virksomme Medhjælper.

1891 kom den franske Flaade i Besøg paa Kronstadts Red. Alexander III hørte staaende Marseillaisen.

1892 sluttedes en Militærkonvention, og *1893* var den russiske Flaade paa Genbesøg i Toulon.

Baron Mohrenheim blev russisk Gesandt i Frankrig, og efter Alexander III's Død *1894* blev Forbindelsen fortsat af Nikolaj II.

Stadig vandrede de smaa franske Skatteborgeres Spareskillinger over mod Øst, Pengepungen knyttede sammen, hvor Forstaaelse og Sympathi kunde mangle.

Og Tyskland var jo bleven klemt inde mellem de to Naboer mod Øst og Vest. Ogsaa dette kastede i Franskmændenes Øjne et forsonende Skær over Alliancen.

Men for øvrigt havde allerede Bismarck været klar over denne Mulighed og havde talt om Kampen med dobbelt Front, den, som vi nu har oplevet hele det sidste Aar. Og det var, som om Double-Alliancen bragte Pangermanismen til Bevidsthed og frembragte et Modtryk. 1891 blev det altyske Forbund stiftet med Forespejlingen af et Tyskland videt ud baade mod Vest og Øst: fra Boulogne til Narwa, fra Besançon til det sorte Hav, et Program, der yderligere maatte sammenknytte de to Magter, hvis Territorium vilde formindskes ved dets Gennemførelse.

Tyskland som Sømagt og Verdensmagt 1895—98.

Medens Tyskland saaledes stadig var sig bevidst som den store Landmagt, havde det ogsaa begyndt at føle sig som Sømagt.

I Krigen mellem Kina og Japan 1894—95 var Japan den sejrende og blev derved Østens Stormagt. Tyskland havde haft en Eskadre i de kinesiske Farvande, kommanderet af Admiral Tirpitz, der nogle Aar før havde udarbejdet Planen for en stor søgaaende Flaade.

Ved Freden i Shimonoseki April *1895* var Tyskland mellem de Magter, der forlangte den Revision af Freds-

traktaten, hvorved Halvøen Liaotung blev givet tilbage til Kina. Dette behagede ikke Japan.

Samme Aar holdt Kejser Wilhelm den Tale, hvori han sagde: „Vor Fremtid ligger paa Havet. Ved de Tusinder af Millioners Værdi, Tyskland nu har paa Søen, har vi trods Savnet af tilstrækkelig Flaade tilkæmpet os en Plads i Solen. Det skal være min Opgave, at denne Plads i Solen kan bevares os ubestridt."

Og han var utrættelig i sine Bestræbelser for at vende Tyskernes Blik mod Havet, ved sine aarlige Sørejser til Norge, ved sin Deltagelse i Regattaerne ved Kiel, ved at komponere Sangen til Ægir, Havets Behersker o. s. v. Sammen med den tyske Flaadeforening, der blev stiftet midt i 90erne og efterhaanden har vokset sig saa stor, har han hos Tyskerne udviklet en naiv romantisk Begejstring for „das Meer".

Med Synet ud over Havet fulgte saa Langsynet til de andre Verdensdele.

5. Januar *1896* sendte han til Præsident Krüger i Transwaal det Telegram, hvori han lykønskede ham til, at General Cronje havde tilbagevist den engelske Dr. Jamesons Indfald og dermed hævdet Boernes Selvstændighed, „uden at paakalde venskabelige Magters Hjælp". Dette behagede ikke England, Chamberlain lod Flaaden gøre sejlklar.

1897 indviedes Kielerkanalen, hvorved Nordsøflaaden blev forbunden med Østersøflaaden, og samme Aar blev den tyske Flaade sendt til Kina, hvor nogle tyske Missionærer var bleven myrdede. Prins Heinrich, der var Flaadens Storadmiral, fik af sin Broder Kejser Wilhelm Ordre til at slaa til med sin „pansrede Næve". Det behøvedes dog ikke. Kina gav efter og overdrog 10. Januar *1898* Tyskland i Forpagtning paa 99 Aar Kiautschou med Havnestaden Tsingtau paa Halvøen Shantung.

Endelig foretog Kejser Wilhelm i Slutningen af *1898* sin store *Orientrejse*, hvor han besøgte Konstantinopel og Palæstina. Han dvælede bl. a. længe ved Sultan Saladins Grav i Damascus og svarede paa den Hyldest, der blev vist ham, med de Ord: „Gid Sultanen og de 300 Millioner Muhamedanere, der lever adspredt i Verden, maa være forvissede om, at den tyske Kejser vil være deres Ven til alle Tider". Ved denne Rejse lagdes Grunden til den Forstaaelse med Tyrkiet, som nu under Verdenskrigen har ført til Forbund. Foreløbig skaffede han Adgang for tysk Kapital og Initiativ i Lilleasien samt til tysk Indflydelse

paa den Bane, der af det *anatoliske Jernbaneselskab* var begyndt 1888, 1892 var naaet til Angora og 1893 til Konia, og som tænktes ført over Taurusbjergene til Mosul for derfra at gaa mod Syd til Bagdad og Basra og ende ved Kuweit ved den persiske Bugt.

I Aarene 1895—98 var Kejser Wilhelm saaledes optraadt i Afrika og i Asien, og det baade mod Øst og mod Vest, og havde vist, at „Søkejseren" vilde have Del i Verdensmagten.

Faschoda-Affæren 1898—99.

Cecil Rhodes havde i 90erne fortsat sit store Kolonisationsarbejde i Sydafrika i det Land, der efter ham har faaet Navnet Rhodesia, havde ved Dr. Jamesons Indfald i Transwaal ved Juletid 1895 truet Boerne og planlagt Fremstød mod Nord op i Mellemafrika. Samtidig var Englænderne fra Khartum ved Sammenløbet mellem den blaa Nil og den hvide Nil trængt frem mod Syd og havde besejret Mahdisterne. Den store Tanke om en Forbindelse mellem deres Kolonier i Sydafrika og i Nordafrika ved en Jærnbane fra Kap til Kairo var begyndt at dæmre.

Men medens Englænderne tænkte paa at skære Afrika igennem fra Nord til Syd, havde Franskmændene arbejdet sig frem fra Senegal og Øvre Niger over Dahomey og Ashanti og videre gennem Sudan mod Øst og lod til at ville skære Afrika igennem paa tværs.

Der maatte derfor komme den Dag, da Englændernes og Franskmændenes Fremgangslinier skar hinanden. Dette skete den 21. September *1898*. Da mødtes den franske Oberst Marchand, der kom fra Vest, med den engelske Sudanstyrke under Lord Kitchener, der kom fra Nord. Stedet, hvor de mødtes, var *Faschoda*, omtrent en Trediedel af Vejen mellem Khartum og Victoria Nyanza.

Det trak op til et Sammenstød. Kitchener hejste det engelske Flag ved Siden af det franske, og den engelske Regering lod Frankrig vide, at i Sudan herskede England. Da undveg den franske Udenrigsminister Delcassé Konflikten og trak i Novbr. 1898 Ekspeditionen tilbage. Mange i Frankrig blev forbitrede; men Dreyfussagen lagde paa den Tid saa meget Beslag paa Franskmændenes Opmærksomhed og Kræfter, at Forhandlinger kunde indledes og fortsættes, og den 21. Marts *1899* blev Frankrig og England enige om at bestemme Grænser for deres Interessesfærer i Sudan.

Haagerkongressen 1899.

Den 24. August 1898 lod Kejser Nikolaj sin Udenrigsminister Murawiew udsende en Skrivelse til alle Magter, hvori det hed, at „Opretholdelse af Verdensfreden samtidig med en Formindskelse af de kolossale Rustninger staar som Maalet for hele den civiliserede Verden". Han ansaa Øjeblikket for gunstigt til „Realisation af dette ophøjede Maal" og til „ad den internationale Forhandlings Vej at gøre et Forsøg paa at sikre alle Folkeslag Fredens Velsignelser". ... „Penge i Hundreder af Millioner er anvendte til Ødelæggelsesmaskiner, der den næste Dag har mistet deres Værdi paa Grund af Fremkomsten af nye Maskiner, der har gjort de andre overflødige. Saafremt disse Forhold faar Lov til at udvikle sig, vil det ende med en Katastrofe". Han indbød derfor alle Stater til en Konference, „der skal beskæftige sig med Spørgsmaalet om, hvorledes det vil være muligt at forebygge den Katastrofe, som truer Verden. Med Guds Bistand vil Konferencen komme til at staa som et lykkeligt Varsel for det kommende Aarhundrede".

Som Kejser Wilhelm i sit 30. Aar havde forsøgt ved en international Konference at løse Arbejderspørgsmaalet, forsøgte Kejser Nikolaj nu i samme Alder og paa samme Maade at løse Freds- og Rustningsspørgsmaalet.

D. 18. Maj 1899 traadte da Fredskongressen sammen i Haag. Ved Aabningsmødet hentydede den hollandske Udenrigsminister til den russiske Kejser Alexander den Førstes Ønske om, at „alle Mennesker og alle Europas Folk skulde leve som Brødre i Forstaaelse med hverandre og gensidig støtte hinanden".

Forhandlingerne varede til den 29. Juni 1899. Foruden Udsendinge fra alle europæiske Stater var der Udsendinge fra Amerikas forenede Stater og fra Mexiko samt fra 4 asiatiske Stater, nemlig Kina, Japan, Persien og Siam.

Der blev nedsat tre Komiteer for at behandle Spørgsmaalene om Krigsrustning, om Krigsregler og om Voldgift. Ved det første Spørgsmaal kom man ikke længere end til en Henstilling til Regeringerne om at indskrænke Krigsstyrken baade til Lands og til Vands, og med Hensyn til Krigsreglerne var det væsentligt de tidligere vedtagne Regler fra Parisertraktaten og Genferkonventionen, der vedtoges. Derimod naaede man til Oprettelse af en permanent Voldgiftsdomstol.

Og der var ved Haagerkongressen og Indbydelsen dertil naaet en bevidst udtalt Forstaaelse af, hvor Farerne og Vanskelighederne laa, samt en Begyndelse til et Grundlag, hvorpaa der kunde bygges videre.

Ved Aarhundredskiftet 1900.

Haagerkonferencen blev ikke, som Kejser Nikolaj haabede, „et lykkeligt Varsel for det kommende Aarhundrede“. Den Voldgiftsret, som oprettedes i Haag, har afgivet Kendelser i nogle Spørgsmaal, men afvende „Katastrofen“ kunde den ikke.

Dertil var der alt for meget Sprængstof, som blev slæbt over med i det nye Aarhundrede. Ikke alene Vogeserspændingen fra 60erne og Balkanspændingen fra 70erne, men ogsaa Kolonispændingen fra 80erne. Vogeserspændingen havde vist sig glimtvis i 90erne, saaledes under Dreyfussagen, hvis Udgangspunkt var tysk Udspioneren af franske Krigsforhold, Balkanspændingen havde bl. a. givet sig Udslag i Krigen for Kreta 1897, hvor Grækenland vilde være bukket under for Tyrkerne, hvis ikke Europa var skredet ind, og Kolonispændingen havde været i uafbrudt Udvikling hele Tiaaret, saa at Halvfemserne paa dette Punkt havde været en umiddelbar Fortsættelse af Firserne. Netop ved Aarhundredskiftet var Kolonispændingen i Færd med at gaa over til den latente Krise om Verdenshandelen og Verdensmagten, som nu er bleven aabenbar.

Det havde lige vist sig, at ogsaa Amerikas forenede Stater vilde deltage i Kappestriden. De havde fra Spanien erobret Kuba og Portorico og endvidere Filippinerne; de vilde altsaa med i Kampen om Stillehavet, hvor de i Forvejen havde Sandwichøerne. Tysklands Stillehavsflaade, der var den amerikanske jævnbyrdig, var optraadt ved Filippinerne, men just som det saa ud til Kamp, lagde en engelsk Flaadeafdeling sig til Ankers ved Siden af den amerikanske, og Bruddet blev undgaaet. Tyskland benyttede sig imidlertid af Spaniens Afmagt til at erhverve sig Marianerne og Karolinerne 1899 og søgte desuden Herredømmet over Samoa-Øerne.

Medens dette ved Aarhundredskiftet foregik til Søs, var der til Lands to Krige, der ikke varslede lykkeligt: *Bokserkampen* i Kina og *Boerkrigen* i Sydafrika.

I Kina havde England 1898 erhvervet sig Weihaiwei paa samme Halvø Shantung, hvor Tyskland havde faaet

Kiautschou. Og Rusland havde samme Aar faaet Port Arthur paa Halvøen Liaotung overfor Shantung og havde sammen med England begyndt paa en asiatisk Deling i „Interessesfærer“ efter afrikansk Delingsmethode, idet de 1899 havde bestemt, at Jangtsedalen skulde danne Grænsen mellem deres Interessesfærer i Kina. Dette forbitrede Kineserne, og under Feltraabet: Kina for Kineserne! havde det saakaldte Bokserparti rejst sig mod Europæerne. De europæiske Magter maatte sende Troppekontingenter til Peking, og da den tyske Gesandt v. Ketteler var bleven dræbt under Urolighederne, blev det en tysk General v. Waldersee, der blev stillet i Spidsen for Straffeekspeditionen, „Verdensmarskallen“ blev han kaldt. Tyskerne tog det som Tegn paa, at det vil blive dem, der skal gaa i Spidsen for Europas samlede Hærmasser, naar „den gule Fare“ truer Europa, den, om hvilken Kejser Wilhelm profeterede, da han 1895 lod udføre Maleriet over dette Motiv.

Bokserrøret blev dæmpet, Bokserne afstraffede, og Kejseren af Kinas Broder overrakte næste Aar i Berlin en Beklagelsesskrivelse i Anledning af den tyske Gesandts Mord. Men Straffeekspeditionen staar for øvrigt ikke alene som Varsel om Europas Krav paa Overhøjhed over Asien; den blev ogsaa et uhyggeligt Varsel om, hvad Verdenskrigen kunde bringe. I Putnam Weales „Aabenhjærtige Breve fra Peking“ har man faaet en Fremstilling af, hvorledes alle de primitive Rovdyrsinstinkter endnu ved Indgangen til det nye Aarhundrede slumrede i de civiliserede Europæere og kunde slide sig løs, saa snart de ikke længer hindredes af Dagliglivets og det ordnede Samfunds mangfoldige Hensyn.

Det andet Sted, hvor der kæmpedes ved Aarhundredskiftet, var i Transwaal i Syd-Afrika.

Efter Jamesons Indfald var der blevet nedsat en engelsk Parlamentskommission, og den var ved sine Undersøgelser kommen til det Resultat, at der havde været planlagt et Oprør i Transwaal, som Rhodes havde sat Dr. Jameson til at støtte. Jameson fik Fængselsstraf, og Rhodes blev strengt dadlet og maatte opgive sin Stilling i Kaplandet og drage til Rhodesia. Men Koloniminister Chamberlain holdt sin Haand over ham, saa han ikke mistede sine Hædersbevisninger, og i de næste Aar fortsattes Arbejdet paa engelsk Herredømme over Transwaal. Først var det Spørgsmaalet om de engelske Indflytteres Ligestilling med Boerne, der gav Anledning til Indblanding; men

da Præsident Krüger firede i dette Spørgsmaal, rejste Chamberlain Spørgsmaalet om Højhedsretten. Frygten for, at Transwaal skulde blive et Redskab for Tyskland, skærpede Forholdet, og endelig var „Onkel Krüger“ bleven saaledes tirret, at han begyndte Krigen 1899.

Oranjefristaten havde sluttet sig til Transwaal, og det kostede England meget baade af Blod og Penge, inden Boerne efter nogle Aars Forløb var undertvungne.

Det er imidlertid ikke saa meget Krigen selv og dens Vanskeligheder for Englænderne, der staar som Varsel for det nye Aarhundrede. Det er mere det, at de fik den i Gang, og Maaden, hvorpaa de fik den i Gang, der fik Betydning. Thi det viste, at England var i Færd med at gennemgaa en Forvandlingsproces.

I det forrige Aarhundrede havde Gladstone været den ledende Fører i store Tidsrum og for store Dele af det engelske Folk, og hans Statsstyre stod i Slutningen af Aarhundredet som den principielle Modsætning til det Bismarckske. Var Bismarck hvas og haard, var Gladstone paa sin Side mild og human. Talte Bismarck om Blod og Jærn, talte Gladstone om Hjerternes Union. Begge døde 1898, og selv om de ikke i 90erne havde spillet nogen større politisk Rolle, havde dog deres Skikkelser og deres Livsværk raget op lige til Slutningen af det gamle Aarhundrede.

Der havde vel stadig været en Modstrøm i England mod den Gladstoneske, bl. a. repræsenteret ved Beaconsfield. Han vilde have Kolonierne svejset sammen med Storbritannien og Irland til en Magtenhed og havde 1877 ladet Dronning Victoria udraabe til Kejserinde af Indien. Han havde 1875 købt Khedivens Aktier i Suezkanalen og derved skaffet England Indflydelse i Ægypten, og han havde 1878 skaffet England en Koloni som Cypern, medens han beskyldte Gladstone for kun at ville have Kolonier for at slippe dem. Han havde 1877—79 lagt Zuluerne og Boerne under England, medens Gladstone 1881 havde ladet Boerne faa deres Frihed tilbage.

Og vel havde andre af Englands Styrere indtaget et Standpunkt i Retning af Beaconsfields. Men man havde i 70erne prist Englands „masterly inactivity“ og nu sidst i 90erne dets „splendid isolation“. Under Magtsondringen paa Fastlandet mellem Triplealliancen (Tyskland-Østrig-Italien) og Doublealliancen (Frankrig-Rusland), der holdt hinanden i Balance, havde England følt sig som Øriget, der stod udenfor, stærkt i Bevidstheden om, at Vægtskaa-

len vilde synke til den Side, hvor det kastede sit Sværd, og derfor ombejlet fra begge Sider.

Ved Aarhundredets Slutning havde der imidlertid dannet sig en Modbevægelse, der mente, at en saadan tilbagetrukken Stilling let fører til, at Livet løber en forbi og derfor i Længden svækker. Der maatte kræves Indskriden og Handling. Andre Magter var traadt frem som Kolonialmagter, andre Landes Industri kæmpede sig frem til Konkurrence med den engelske Industri, endog hjemme i selve England, andre Magter truede Englands Eneherredømme paa Verdenshavene. Denne Retning, der er en Fortsættelse af den Beaconfieldske, fik Navnet den *imperialistiske* efter det latinske Ord for Kejserdømme: imperium. Den vilde ikke nøjes med „the united kingdom", den vilde fortsætte i det Spor, Beaconsfield var slaaet ind paa ved at gøre Dronning Victoria til „Empress af India", den vilde danne et „Greater Britain".

Den blev baaret frem af Politikere som Cecil Rhodes og Chamberlain, der fra 1895 havde været Koloniminister i Salisburys Kabinet. Hans Handelspolitik fulgte Devisen: „Handelen følger Flaget", d. v. s. Orlogsflaget: altsaa: først Kamp og Sejr, saa Handel. Den er en Modsætning til Gladstones kommercielle og civilisatoriske: „Handelen er Fredens, ikke Krigens Sendebud".

Den havde fundet Udtryk hos Forfattere som Seeley og Froude, der midt i Firserne havde udgivet „Englands Udvidelse" og „England og dets Kolonier", hvori de havde talt for et „Større Britannien" med ubegrænsede Udvidelsesmuligheder ligesom Rusland med dets vældige tempererede Landomraader, og i Begyndelsen af 90erne hos Dilke i hans: „Det større Britanniens Problemer", der handlede om Midlerne til at naa dette store Storbritannien: Fællesflaade, Toldunion, Rigsparlament, samt hos en Digter som Tennyson, der skrev Imperialismens Slagsang:

„Eet Sprog, een Drot, eet Land!
Briter! hold Stand!"

De, der kun kendte England selv, vidste ikke, hvad England var, sagde man: de var smaatskaarne „Little Englanders", de vilde Fred for enhver Pris, som Gladstone, der ikke hævnede Englændernes Nederlag paa Majubabjerget 1881, men samme Aar sluttede Konventionen i Pretoria, hvorved han gav Sejrherrerne Uafhængighed,

hvad den engelske General Lord Roberts kaldte en „Fred uden Ære“.

Endelig var de imperialistiske Ideer bragt frem ved Dronning Victorias 60 Aars Jubilæum som Regentinde 1897, da der i London var samlet Udsendinge fra Kolonierne, og de blev til Virkelighed under Boerkrigen, da der fra Kanada og Australien kom Hjælpekorps, Tegn paa, at Solidaritetsfølelsen var mere end Stemning, og fra Gammel-England kom store Skarer af volunteers, frivillige, Tegn paa, at der ogsaa *dér* var Vækst i Imperialismen.

Fransk—engelsk Entente 1901—04.

1901 døde Dronning Victoria og blev efterfulgt af Edward VII; lidt efter lidt træder England nu ud af sin „splendid isolation“.

30. Januar 1902 sluttedes Traktat mellem England og Japan, og i Februar holdt den engelske Udenrigsminister Lord Lansdowne i Overhuset Talen om „status quo“ i Østasien og „den aabne Dørs Politik“, rettet mod Rusland og Tyskland, der fra deres faste Pladser Port Arthur og Kiautschou truede Magtfordelingen derovre. Fra den Tid skriver sig den Sammenslutning, der har draget Japan ind i den nuværende Verdenskrig.

I Foraaret 1903 foretog Edward VII sin store Rejse til Portugal, Spanien og Frankrig og knyttede politiske Overenskomster. I den franske Minister Delcassé havde han en forstaaende Medarbejder. Det viste sig, at det var klogt af Delcassé, at han havde givet efter i Faschoda-Affæren, skønt mange var derimod. Deroulèdes Patriotliga havde rigtignok paa demonstrativ Maade hyldet Oberst Marchand, da han i Juni 1899 var vendt tilbage fra sin Sudanekspedition, og ved Verdensudstillingen i Paris 1900 havde man endnu kunnet spore Misstemningen mellem Frankrig og England. Men ved Edward VIIs og Delcassés Bestræbelser udjævnedes Modsætningerne.

I Sommeren 1903 aflagde franske Rigsdagsmænd Besøg i London, og i Efteraaret aflagde engelske Rigsdagsmænd Genbesøg i Paris.

Derefter fulgte 14. Oktober 1903 en Traktat om Voldgift ved eventuelle Stridigheder mellem England og Frankrig, og endelig *8. April 1904* den Traktat, hvorved alle svævende Tvistemaal fjernedes. Frankrig opgav bl. a. nogle Fiskerettigheder ved New Foundland mod at faa Afrunding af sit Distrikt ved Tsad-Søen. Men vigtigst var

Bestemmelsen om, at Frankrig opgav det Samstyre i Ægypten, som det siden Suezkanalens Anlæggelse havde gjort Krav paa, og lod England være ene om Magten *dèr,* mod at England lod Frankrig have frie Hænder i Marokko.

I Tilslutning hertil sluttedes 3. Oktbr. 1904 en Traktat mellem Spanien og Frankrig, hvorved Spaniens Adgang til Kystdistrikter i det nordlige Marokko blev bestemt.

Disse Middelhavstraktater paavirkede Italien. Baade 1900 og 1902 havde der været ført Forhandlinger mellem Frankrig og Italien, ifølge hvilke Frankrig skulde kunne gøre sig til Herre over Marokko, mod at Italien satte sig fast i Tripolis. I 1903 havde den italienske Konge været paa Besøg i Paris, og nu drog i 1904 Delcassé og den franske Præsident til Italien, hvor de blev hilst og hyldet med Begejstring. Det viste sig, at Italien i Middelhavsforholdene havde sine særlige Interesser, der drog det over mod Spanien og Frankrig og derved rokkede ved dets Stilling i Triplealliancen med Tyskland og Østrig.

Vigtigere for Frankrig end Italiens og Spaniens Forstaaelse var imidlertid i Øjeblikket Tilnærmelsen, „*Ententen*“, til England. Thi netop nu udbrød den russisk-japanske Krig, hvori Rusland trak det korteste Straa, saa at dets Anseelse og militære Betydning svækkedes og dets Hjælp ved en Revanchekrig formindskedes. Derfor betød det saa meget for Frankrig, at Delcassé havde faaet udslettet den aarhundredgamle Modsætning mellem England og Frankrig. Han havde derved faaet tilført Frankrig en ny Støtte, da den Støtte, Freycinet 10 Aar før havde skaffet Frankrig ved Doublealliancen med Rusland, syntes at vakle.

For øvrigt saa det en Overgang ud til, at Frankrigs to Forbundsfæller, den gamle og den nye, skulde komme til at tage Livtag med hinanden. Da den russiske Østersøflaade under Admiral Rostdestvenski i Efteraaret 1904 paa Vejen til Japan passerede Nordsøen, blev den greben af Panik og gav sig til at fyre paa nogle engelske Fiskefartøjer ved Doggerbankerne i den Tro, at det var fordækte japanske Torpedobaade. Den engelske Presse larmede, men den engelske Regering bevarede sin Ro, og Delcassé traadte til som Mægler og fik Sagen henvist til Voldgiftsretten, hvorved den foreløbig trak ud og siden løb ud i Sandet med en Kendelse om, at Russerne havde taget fejl, men ellers opført sig med Bravur.

Første Marokkokrise. 1905—06.

Traktaten af 8. April 1904 greb ind i Kejser Wilhelms Planer om Tysklands Verdensstilling. Det var Verdens to største Sømagter, der havde forenet sig. Og saa samtidig denne Sammenrottelse ikke alene fra Vest og Øst, men nu ogsaa fra Nordvest, Sydvest og maaske Syd! Dette var Frugten af det, der kaldes Kong Edwards Omcirklingspolitik, Omklamringspolitik eller Indsnævringspolitik. Fra den Tid skriver sig Tysklands Fornemmelse af at blive overskygget, at mangle Sol, at gispe efter Luft, og derfra stammer Pangermanernes (Altyskernes) Forbitrelse paa Kong Edward. At Englænderne sagde, det var en Fredspolitik, for nemlig at holde Tyskerne i Ave, kunde Tyskerne ikke forstaa; for dem var det en Krigspolitik.

Kejser Wilhelm lod da Verden vide, at Forholdene i Marokko ikke kunde ordnes uden Tysklands Medvirken. Tysk Handel var interesseret i Marokko lige saa vel som fransk og engelsk. Det var krænkende for Tyskland, at Frankrig og England og bagefter ogsaa Spanien forhandlede om Marokko uden at spørge Tyskland; i det hele taget vilde Tyskland have et Ord med i Laget, naar Verdensforhold ordnedes. Ved Juletid 1904 var Spændingen saa stærk, at Flaaderne laa krigsberedte, og en engelsk Eskadre løb ud fra Gibraltar med forseglede Ordrer. Den tyske Rigskansler, Fyrst Bülow, beroligede dog med den Erklæring i den tyske Rigsdag, at Tyskland ikke vilde have noget mod Traktaten, naar dets Interesser ikke led Skade. Men i Foraaret 1905 rejste Kejser Wilhelm til *Tanger* i Marokko, hvor han den 31. Marts opholdt sig i nogle Timer og lod forstaa, at han vilde opretholde Tysklands merkantile og industrielle Interesser i Marokko og ikke vilde tillade nogen anden Magt at træde imellem ham og den marokkanske Sultan.

Derved voksede Spændingen. I de følgende Maaneder rejste Kong Edward til Paris og konfererede med den franske Præsident, og den spanske Konge kom til Paris for at vise sin Tilslutning.

I den franske Rigsdag blev Delcassé angrebet af Jaurès, der mente, at Delcassé i Tide skulde have forhandlet med Tyskland. Delcassé begærede sin Afsked, men Ministerpræsident Rouvier bad ham om at blive. Spændingen vedblev at vokse. Tyske Troppebevægelser fremkaldte franske Modbevægelser. Kejser Wilhelm vilde

ikke taale disse „uvenskabelige Handlinger". Den chauvinistiske Presse i Paris mente, at Frankrigs Ære ikke taalte Tysklands Trusler. Kejser Wilhelm lod forstaa, at han ikke vilde finde sig i, at „den lille Mand" (Delcassé) gjorde Frankrig til „et andet Portugal" (d. v. s. afhængigt af England). Da bestemte Rouvier sig d. 6. Juni til at lade Delcassé falde og selv overtage Udenrigsministerposten foruden Premierministerpladsen.

Dette bragte Ro i Øjeblikket; men den tyske Gesandt i Paris præsenterede alligevel kort efter den franske Regering den Note, der var bestemt for Delcassé. Da naaede Krisen sit Højdepunkt, Kurserne faldt *d. 15. Juni* paa Børsen i Paris, som om Krigen var uundgaaelig.

Men ingen af Parterne var beredt til at tage en Krig. Frankrig var ikke sikker paa, at England med Virkning kunde blokere Tyskland med dets gode Landforbindelser, eller paa, at engelske Troppekontingenter kunde erstatte Hjælpen fra Rusland, der var saa stærkt optaget af Krigen med Japan. Og Tyskland turde ikke i en Krig med England risikere sin nye Flaade, sin voksende Udenrigshandel og sine Kolonier.

Da Rusland saa i August sluttede Fred med Japan og vilde faa sine Hære disponible ved Tysklands Østgrænse, foreslog Tyskland, at man skulde forhandle om Marokkospørgsmaalet, og de følgende Maaneder gik hen med Underhandlinger om, hvorledes det kunde lægges til Rette for en Konference. Hele Efteraaret mærkedes dog Krisens Spor. Endnu d. 11. Septbr. og 25. Oktbr. hentydede Kejser Wilhelm i Taler til den nære Krigsudsigt: „Krudtet tørt, Sværdet slebet, Kræfterne anspændt", og ved den tyske Rigsdags Aabning d. 28. Novbr. udtalte han sig med Bitterhed om den Mistænksomhed og Uvilje, Tyskland var Genstand for hos andre Folk, og Rigskansleren fortsatte i samme Tonart. Ved en taktløs Ytring om Delcassé bevirkede han yderligere, at det franske Blad „Le Matin" bragte nogle Artikler, der sikkert var inspirerede af Delcassé, og hvori der afsløredes noget af Forhandlingerne fra de bevægede Junidage, da Delcassé gik af. Blandt andet meddeltes der, at England havde lovet at sende 100,000 Mand til Slesvig for at foretage et Angreb paa Kielerkanalen. Fra engelsk Side blev der hævdet, at der vel var givet Løfte om Bistand, men ikke om nogen bestemt Aktion.

Marokkokonferencen traadte dog trods disse ilde Varsler *Januar 1906* sammen i den spanske By *Algeciras*.

En Tid saa det ud til, at der ikke skulde opnaas noget Resultat. Bl. a. var der Uenighed om Ordningen af Marokkos Bank- og Politiforhold. Men efterhaanden blev Tyskland mere og mere isoleret og fulgtes tilsidst kun af Østrig, medens de andre Magter sluttede sig til Frankrig, ogsaa Italien.

I *Maj 1906* forelaa derefter Resultatet: Tyskland bevarede sine Handelsmuligheder, men Frankrig beholdt en fremtrædende Indflydelse bl. a. med Hensyn til Politimyndigheden.

Det var den almindelige Opfattelse, at Frankrig var kommet fra Algeciraskonferencen som Sejrherre. Særlig Opmærksomhed vakte det, at Italien var gaaet sammen med de to andre latinske Nationer, og man begyndte at tale om en Panlatinisme. Da tilmed paa samme Tid den spanske Konge blev gift med den engelske Prinsesse Victoria, blev der i Tyskland en Fornemmelse af, at Ringen omkring det var bleven fastere end før, og under nogle uheldige Kolonialkrige og Afsløring af forskellige Koloniskandaler i disse Aar, det saakaldte „tyske Panama“, kom der en stærk Kritik til Orde, særlig fra Altyskernes Side, overfor Tysklands hele Udenrigs- og Kolonialpolitik. Det var overfor disse Udtalelser, at Kejser Wilhelm sagde: „Sortseere taaler jeg ikke; de maa søge sig et andet Land“.

Roligere Forhold 1907—08.

Efter Spændingen under Marokkokrisen og Algeciraskonferencen syntes der at skulle komme roligere Forhold.

Tyske Borgmestre kom paa Besøg til London og blev modtagne med Velvilje.

Det liberale Ministerium, der var kommet til Roret i England 1905 med Mænd som Edward Grey, John Morley, Asquith og Lloyd George, var fredsvenligt, og da der blev afholdt en *interparlamentarisk Fredskongres* i London, sagde dets daværende Chef Campbell-Bannermann: „Naar De nu vender hjem, saa sig til Deres Regeringer, at Handlinger er mere værd end Ord, og kræv i Menneskehedens Navn Nedgang i Militærudgifterne“. Faa Dage efter foreslog han i Parlamentet en Nedgang paa det engelske Flaadebudget fra 180 til 130 Millioner, og da den konservative Balfour harmfuldt protesterede, sagde han: „Vi maa gøre en Ende paa det Kapløb, der er imellem Folkene med Hensyn til Rustninger. Vi maa give et Eksempel!“

I god Sammenhæng hermed udsendte saa Rusland i Foraaret 1907 Indbydelse til en *ny Haager-Konference.* England foreslog Afrustning, den italienske Udenrigsminister Tittoni var villig; men allerede ved de Forhandlinger om et Arbejdsprogram, der gik forud, viste Tyskland sig vrangvilligt, og Kong Edward skal personlig have stillet sig kølig og skeptisk overfor Betydningen af disse Fredskonferencer.

Den anden Haager-Konference blev dog afholdt i *Sommeren 1907.* Afrustningsspørgsmaalet blev kun lige berørt; men der blev truffet en Række Aftaler til at lette Voldgift og mildne Grusomheder i Krig, Aftaler, som imidlertid ikke er bleven ratificeret af alle Stater, og som heller ikke i den nuværende Krig viser sig at være opfattet som bindende.

Alligevel var Tanken om en Verdensfred dog bleven opretholdt, og da Edward VII i August besøgte Kejser Wilhelm paa Wilhelmshöhe og Kejser Franz Joseph i Ischl, og Kejser Wilhelm senere i Eftersommeren aflagde Besøg i England og i en Tale i Guildhall udtalte sig afgjort venskabeligt overfor England, syntes der virkelig at være Haab om roligere Tider.

Dertil kom, at Farer for Tvistigheder blev fjernede.

31. August 1907 blev der sluttet Traktat mellem England og Rusland, hvorved Magtfordelingen i Centralasien ordnedes. Her laa de to Stødpudestater Afghanistan og Persien. England havde Overmagten over Afghanistan, Rusland truede stærkt Persien. Ved Overenskomsten blev det bestemt, at Nordpersien skulde være russisk Interessesfære, Sydpersien engelsk. For Afghanistans Vedkommende anerkendte Rusland England som Mellemmand i alle politiske Forhandlinger.

Det var Ruslands Nederlag i Krigen med Japan 1904—05, der havde banet Vej for en Afgørelse af de halvhundredaarige Stridigheder i det indre Asien mellem England og Rusland; det stod ikke mere som en Trusel overfor Englands Magt i Indien.

Ogsaa paa et andet Omraade virkede Ruslands Nederlag. Dets Sømagt havde tidligere været ilde set i England; men efterat dets Flaade var bleven saa grundig medtaget af Japanerne i Slaget i Tshushima-Strædet, var Magtforholdene ved Østersøen og Nordsøen blevet omæn-

drede. I *April 1908* blev der imidlertid efter en Række Forhandlinger sluttet en *Østersøtraktat* mellem Rusland, Tyskland, Danmark og Sverrig og samtidig en *Nordsøtraktat* mellem Frankrig, England, Holland, Tyskland, Danmark og Sverrig. I Henhold til disse skulde alt blive som før (status quo) med Hensyn til de territoriale Forhold, men opstod der Vanskeligheder, skulde Magterne træde sammen og søge Ændring ad Overenskomstens Vej.

Herefter kunde det se ud, som om der herskede god Forstaaelse ikke alene mellem England og Rusland, men ogsaa mellem England og Tyskland. Hvad den russisk-engelske Forstaaelse angik, fik den en endnu hjerteligere Karakter, da der 9. Juni 1908 blev afholdt et *Møde ved Reval* mellem Kong Edward og Kejser Nikolaj.

Fra denne Tid var der Entente ogsaa mellem Rusland og England, og man kan tale om Tripleententen mellem Frankrig, England og Rusland, der var vægtig nok til at afbalancere Triplealliancen mellem Tyskland, Østrig og Italien.

Truende Forhold 1890—09.

Havde det i nogen Tid set ud til iidt mere Ro, blev der til Gengæld saa meget desto mere Røre i de følgende Aar.

I det gamle Urocentrum Balkanhalvøen havde det bestandig gæret. Efterhaanden var Bevægelsen naaet ned til det ægæiske Hav; særlig fra Makedonien lød Klager over Tyrkernes Grusomheder. Her søgte tillige Bulgarerne at skyde sig frem til Havet, medens Grækerne søgte at holde fast ved, at Kysten med Saloniki var græsk.

Bevæbnede Bander gennemkrydsede Makedonien, Overfald hørte til Dagens Orden, hvorfor Europa 1903 havde tvunget den tyrkiske Sultan til at indføre et Gensdarmerikorps under Ledelse af franske, engelske, italienske og russiske Officerer — ikke tyske, fordi Tyskland ikke vilde støde Sultanen.

Der kom snart Ro, og da unge tyrkiske Officerer, der var nationalt fortvivlede over deres Lands Afhængighed af Europa, saa, hvad Orden og Disciplin kunde udrette, vendte de deres Kritik mod den tyrkiske Sultan Abdul Hamid og indgik en Række Sammensværgelser, som dog blev slaaet ned af Regeringen. D. 23. *Juli 1908* udbrød der imidlertid en Militæropstand, der syntes saa stærk, at Abdul Hamid ikke længer vovede at staa imod, men kaldte

Ungtyrkerne til Magten. Foreløbig lod disse dog ældre Mænd som Kiamil Pasha sidde ved Roret. En af de unge Ledere, Enver Bey, drog til Berlin som tyrkisk Militærattaché og kom derved i nøje Forbindelse med tyske Militærkredse.

Den ungtyrkiske Rejsning førte til, at Fyrst Ferdinand i Bulgarien benyttede Uroen til at paasætte sig Kongekronen, og til, at den østrigske Udenrigsminister *Aehrenthal* ansaa Øjeblikket for gunstigt til *5. Oktbr. 1908* at inddrage Bosnien og Herzegowina under Østrig. De var bleven okkuperede af Østrig 1878 ifølge Bestemmelserne paa Berlinerkonferencen og havde siden været administrerede af det. Nu blev de annekterede. Forskellen syntes ikke stor. Alligevel førte det til, at Europa i lang Tid ængstedes for, at Krig skulde bryde ud mellem Østrig og Tyrkiet, og Verdenskrigen dermed tage sin Begyndelse. Ungtyrkerne tog vel Sagen tilsyneladende roligt; men Harmen hos Tyrkerne gav sig Udslag i Boycotting af østrigske Varer i stor Stil. I Frankrig og England var der stor Sympati for Ungtyrkerne, Rusland var paa Slavernes Vegne forbitret over Anneksionen, og Italien, der drømte Drømmen om et Adriaterherredømme, var ogsaa antiøstrigsk. For Tyskland var Stillingen vanskelig: paa den ene Side den gamle Forbundsfælle Østrig fra 1879, paa den anden Side Tyrkiet, den nye Forbundsfælle, som det var i Færd med at vinde, og Italien, som hørte med til Triplealliancen. Da bestemte Kejser Wilhelm sig for Østrig. Som Tak for, at Østrig havde været Tyskland „en brillant Sekundant“ paa Algeciraskonferencen, stillede han sig, som han senere har udtrykt sig, „in schimmernder Wehr“, i skinnende Rustning paa Østrigs Side. Indenfor den tyrkiske Regering og Parlament viste der sig i Januar 1909 en Spaltning mellem de ældre forsigtige med Kiamil Pasha i Spidsen og „Komiteen for Enhed og Fremskridt“, der havde bragt Ungtyrkerne til Magten. Og Aehrenthal, der havde følt, hvilke Vanskeligheder Anneksionen af Bosnien og Herzegowina havde medført, fik Forhandlinger indledet, hvori han tilbød at betale Tyrkiet 50 Millioner for de tyrkiske Statsdomæner i Bosnien. Kiamil gik i Februar 1909 ind paa denne Ordning, der var en mild Form for Tyrkiets Indrømmelse af Inkorporationen. Derefter blev den ogsaa anerkendt af Rusland 25. *Marts 1909.*

Dermed var Krisen til Ende for Tyrkiets Vedkommende. Men Aehrenthals Kup havde i Serbien vakt meget større Forbitrelse end i Tyrkiet. Serbien havde nem-

lig drømt om et Storserbien, der skulde strække sig baade mod Syd til Ægæerhavet og mod Vest til Adriaterhavet. Ved at Østrig annekterede Bosnien og Herzegovina, blev Mulighederne forringede; saa længe Landene kun var „okkuperede og administrerede“ af Østrig, havde Besættelsen Karakter af det foreløbige. Hele Vinteren 1908—09 var der derfor stærkt Røre i Serbien, der haabede paa Ruslands Hjælp. Frankrig, England og Tyskland var ivrige for at mægle. Kong Peter holdt igen, medens Kronprinsen Georg var Midtpunktet for den storserbiske Bevægelse. Da imidlertid hen paa Foraaret endog Rusland anerkendte Anneksionen, stilnede Røret efterhaanden noget af. Kronprins Georg, der ved flere Lejligheder var optraadt meget brutalt, maatte desuden fraskrive sig Retten til Tronen til Fordel for sin Broder Alexander. Men den storserbiske Bevægelse holdt sig og antog en mere og mere chauvinistisk Karakter, samlende sig om den serbiske Nationalforening, Narodna odbrana.

Samtidig med denne Uro mod Øst havde der været Røre imod Vest i Marokko. Nogle krigerske Stammer havde overfaldet Havnearbejdere i Casablanca og dræbt 8 Europæere, medens de andre maatte flygte til Skibene paa Reden. Frankrig sendte nogle Krigsskibe dertil. Byen blev bombarderet, flere Tusind Indbyggere dræbte. Franske Soldater gik i Land og tugtede med stor Grusomhed de omboende Stammer. Frankrig, England og Spanien lovede hinanden gensidig Støtte. Tyskland var misfornøjet, men erklærede efter nogen Overvejelse, at Frankrigs Optræden var i Overensstemmelse med Algecirastraktaten, der havde tildelt det den politimæssige Opgave at overholde Ro og Orden i Marokko.

Imidlertid var der udbrudt Oprør i Marokko, idet Sultan Abdul Aziz blev angrebet i Hovedstaden Fez af sin egen Broder Mulai Hafid. Derved opstod Spørgsmaalet, om Frankrig skulde sende Hjælp til Abdul Aziz. Jaurès fordømte al Intervention og erklærede den hele Kolonipolitik for forraaende, Delcassé forsvarede i en stor Tale Marokkopolitikken, hvad han jo havde særlig Grund til, og talte i det hele for Koloniudvidelser. Den daværende Førsteminister Clemenceau indtog en Mellemstilling, idet han lod de franske Tropper blive ved Kysten for at udføre den Polititjeneste, der var tildelt dem ved Algeciraskonferencen, men ikke lod dem trænge ind i Landet.

Mulai Hafid fik Overmagten i Fez, og Abdul Aziz flygtede til Franskmændene. Saa var Spørgsmaalet om Intervention der igen. Tyskland begyndte at fatte Mistanke om, at denne Uro var arrangeret, og saa kom i Slutningen af 1908 *Casablanca-Affæren.* Nogle Tyskere, der havde været indrullerede i den franske Fremmedlegion i Marokko, var deserterede, men blev fangne og skulde straffes. Den tyske Konsul protesterede, og Tyskland forlangte en Undskyldning. I Bladene paa begge Sider af Vogeserne rasede Krigen heftigt, men en egentlig Krise kom det ikke til. Rigskansler v. Bülow gik ind paa at lade Sagen undersøge ved Voldgift. Tyske Blade harmedes, Jaurès vilde have Diskussion i det franske Deputeretkammer, Clemenceau fik den dog, men kun med faa Stemmers Majoritet, opsat, og det lykkedes saa i de første Maaneder af 1909 at faa truffet Aftaler mellem Frankrig og Tyskland: Frankrig maatte ikke træde i Vejen for Tysklands Handelsinteresser i Marokko, Tyskland erkendte Frankrigs særlige politiske Interesser, derunder Ret til Intervention for at opretholde Ro og Orden.

I *Sommeren 1909* blev Casablanca-Affæren derefter paadømt ved Voldgiftsretten i Haag: Begge Parter var optraadt noget ukorrekt.

Foruden denne Uro paa Balkan, i Marokko og i Frankrig, viste der sig Uro i Forholdet mellem Tyskland og England. Kolonispændingen blev til en *Kaprustning* for at sikre sig Herredømmet paa Havet.

Efter Erfaringerne fra den russisk-japanske Krig 1904—05 og særlig fra det store Søslag i Tschushima-Strædet havde England begyndt at bygge Slagskibe af en større Type end tidligere. Det første af disse, der fik Navnet „*Dreadnought*“, Frygtløs, var løbet af Stabelen 10. Febr. 1906. Tyskland fulgte straks efter og forøgede i det hele sin Flaade med feberagtig Hast. Og i *Marts 1908* besluttedes det at ombygge Kielerkanalen, for at ogsaa de nye store Skibe kunde passere fra Nordsøen til Østersøen. Den skulde gøres bredere og uddybes fra 9 til 11 Meter. Til den Kanal, der var bygget 1888—95, var medgaaet ca. 150 Millioner, til Udvidelsen vilde medgaa over 200 Millioner, en stor Sum, syntes man den Gang. Der var altsaa ikke Tvivl om, at Tyskland vilde hævde sig som Konkurrent til Søherredømmet, og ved Mødet paa Reden ved Reval 9. *Juni 1908* mellem Kong Edward og Kejser Nikolaj

blev da ogsaa disse Forhold drøftet af de Diplomater, der ledsagede Fyrsterne, paa engelsk Side Sir Charles Hardinge og paa russisk Udenrigsminister Iswolski. Der synes endog at være bleven aftalt, at en ny russisk Østersøflaade skulde være bygget i Løbet af 8 Aar, altsaa til 1916.

I England blev der en Del Uro, og den steg, da i Sommeren 1908 Grev Zeppelin foretog heldige Forsøg med Bygning af Luftskibe. Vel led han Havari, men det tyske Folk viste sin Offervillighed og Interesse ved en storstilet frivillig Indsamling til Fortsættelse af Zeppelins Forsøg.

I *August 1908* drog Kong Edward til Tyskland, ledsaget af Sir Charles Hardinge, der efter Samraad med den engelske Udenrigsminister havde udarbejdet en detailleret Fremstilling af den engelske Regerings Synspunkt overfor Flaaderustningerne. Dette gik i Korthed ud paa, at for England var Flaaden en Nødvendighed, for Tyskland en Luksus. Kejser Wilhelm gentog sine Venskabsforsikringer overfor England, men sagde, at Flaadeplanen var vedtaget af Rigsdagen, og at han ikke vilde indlade sig paa en Diskussion om Nedsættelse af Flaadebudgettet.

England forhøjede derefter sit Flaadebudget for det næste Aar, og da i Efteraarsmaanederne Aehrenthal-Affæren og Casablanca-Affæren tonede frem, blev der en hel Rustningspanik. Lord Roberts rejste de sidste Maaneder en stærk Agitation og talte om Overførelse til England af 1,400,000 Tyskere.

Ved *Nytaar 1909* fremkom der i Tyskland Forslag om nye Militærudgifter paa 500 Milioner Mark, hvilket vakte ny Uro i England. I *Februar* var Kong Edward for første Gang i sin Regeringstid i Berlin og blev modtaget af Kejser Wilhelm med udsøgt Opmærksomhed. Men det førte ikke til positive Aftaler. I *Marts* kom det til Splid indenfor det engelske Ministerium. Asquith var det foregaaende Aar bleven Førsteminister, efterat Campbell-Bannermann havde maattet trække sig tilbage paa Grund af Svagelighed, og han og Udenrigsministeren Grey vilde forstærke den engelske Flaade endnu mere end Finansministeren Lloyd George og Winston Churchill. Lord Roberts skildrede i Overhuset, hvorledes Tyskerne kunde gaa i Land og tage hele England, Balfour sagde i Underhuset, at Tyskland i Løbet af 3 Aar vilde have flere Dreadnoughter end England.

Indenfor Ministeriet naaedes imidlertid et Kompromis, men Flaadepanikken vedblev i *April* og *Maj*. As-

quith søgte at berolige og spottede over „de gamle Koner af begge Køn“, og et Forslag om Mistillidsvotum til Ministeriet, fordi det ikke fremmede Rustningerne, blev forkastet i Underhuset med 353 Stemmer mod 135. Men Agitationen blev ført ud i Befolkningen, og Suppleringsvalgene gik Ministeriet imod. I *Sommeren* var der store Flaademanøvrer for Journalisterne fra Kolonierne, og ved en Banket foreslog Lord Roberts dem at virke for almindelig Værnepligt. Det vandt dog ikke Bifald, og det samme var Tilfældet, da Lord Roberts forelagde Forslaget i Overhuset.

I Tyskland havde Rigskansler v. Bülow haft store Vanskeligheder med at bjerge sit Lovforslag om 500 Millioner Mark Tændstiks-, Elektricitets-, Parfume-, Avertissements-, Omsætnings-, Check- og endnu flere Skatter til Militærudgifter. De vilde falde med ⁴/₅ paa de mindre velhavende, og der rejste sig imod ham Forbund baade af Landbrugere og Forretningsdrivende („Hansaforbundet“). Da han ogsaa ansaa en Arveskat nødvendig, fældede de Konservative ham Juli 1909. Bethmann-Hollweg kom i Stedet og gennemførte Forslaget, saa at Tyskland kunde tage fat paa de forøgede Rustninger.

I Frankrig var der ogsaa bleven Iver for Flaadeforøgelse, og selv efter at Casablanca-Affærens Afgørelse havde bragt nogenlunde Ro om Marokkoforholdene, vedblev de indrepolitiske Forhold at være spændte, idet man bebrejdede Førsteministeren Clemenceau Mangel paa Initiativ. En Dag i *Sommeren 1909* blev han tirret saaledes af Delcassé, at han tabte Ligevægten og bebrejdede Delcassé, at han havde ført Frankrig til den nationale Ydmygelse, som han mente Algeciras-Konferencen betød. Dette var ikke den almindelige Mening om Delcassés Optræden 1905—06, og da en af Clemenceaus Tilhængere foreslog et Tillidsvotum til ham, faldt dette med 253 Stemmer mod 196. Clemenceau gik straks af, efter at have været Premierminister i 3 Aar.

Efter Bülows og Clemenceaus Fald og efter at Aehrenthal- og Casablanca-Affærerne var forbi, var der i Efteraaret 1909 Mathed ovenpaa den store Anspændelse. Bethmann-Hollweg udtalte i December Ønsket om et godt Forhold mellem Tyskland og England, den tyske Udenrigsminister v. Schoen tog Afstand fra Altyskerne, den tyske Koloniminister Dernburg var i England og talte om økonomisk Samarbejde, hvilket blev modtaget med Velvilje, og Edward Grey sagde, at der aldrig havde været

mindre Grund til at tale om Krig mellem Tyskland og England. Ja, der begyndte endog at gaa Rygter om, at de to Lande førte Underhandlinger om Begrænsningen af Rustningerne.

Ved Tiaarsskiftet 1910.

I Maj 1910 *døde Kong Edward,* Ententepolitikens Skaber. Kort efter at han havde tiltraadt Regeringen, havde England sluttet Traktaten med Japan af 30. Januar 1902. D. 8. April 1904 havde det sluttet Traktaten med Frankrig og 31. August 1907 Traktaten med Rusland, Hovedleddene i den hele Ententepolitik.

Nogle Maaneder efter Kong Edwards Død blev der *4. Juli 1910* sluttet en Konvention mellem Rusland og Japan, og der udveksledes derpaa hjertelige Telegrammer mellem Zaren og Mikadoen, hvor der blev hentydet direkte til, at alle Stridspunkter mellem de to Lande var endelig afgjort og Ententeforhold tilvejebragt imellem dem. Hermed var Japan indgaaet som Led i Ringen.

I nærmere eller fjernere Tilslutning stod Portugal, hvis Forretnings- og Statsliv fra Napoleonstiden har været afhængigt af England, Spanien, der ved Marokkooverenskomsten var knyttet til Frankrig og England, og endelig Italien, der var i Middelhavsentente med Frankrig og Spanien, og hvis Interesser stadig kom i Kollision med Østrigs. Dertil kom, at Grækenland følte sig draget til Ententemagterne baade paa Grund af dets tidligere Forhold til dem og paa Grund af, at Tyrkiet, der sad inde med de græske Øer i Ægæerhavet, mere og mere blev knyttet til Tyskland.

Og endnu fjernere i Entente-Horizonten skimtedes Serbien og Montenegro, Bulgarien og Rumænien, der ved Panslavismens voksende Styrke blev draget mod Rusland.

Var alle disse Stater bleven knyttet til den faste Kærne fra 90erne, Double-Alliancen mellem Frankrig og Rusland, havde der været en mægtig Kreds uden om Centralmagterne Tyskland og Østrig.

Nu døde imidlertid Kong Edward, før det var naaet saa vidt. Men han efterlod *Ententepolitiken* til sine to Medhjælpere Delcassé og Edward Grey, der er bleven kaldet hans executores testamenti.

Det vil blive et Spørgsmaal til Besvarelse for senere Tider, om disse to har ført Ententepolitiken videre i Over-

ensstemmelse med dens oprindelige Væsen, eller om Ententepolitikens Styrke svandt med Edward VII.

Ved Tiaarsskiftet kunde man se, hvad der var dens Natur og Ejendommelighed: velvillig Imødekommenhed, Forstaaelse og Tilnærmelse, der giver Anledning til Drøftelse af politiske Situationer. Jo mere tillidsfuldt, des mere vil Samtalerne nærme sig til Aftaler, først om enkelte Punkter, derefter om flere. Jo flere Aftaler, des nærmere ved Overenskomster og Traktater, og jo klarere Fællessyn og Fællesinteresser viser sig, des nærmere ved Alliancen, først den defensive og derefter den offensive.

Ententen er saaledes et elastisk Forhold, der kan udvikle sig saa langt, at den bliver til Alliance. Den var en for England naturlig Politik, da det gik bort fra sin „splendid isolation“ i 90erne; den tillod en større og større Udvikling fra Englands tilbagetrukne Stilling til en mere og mere aktiv Optræden.

Hvor langt Ententen var naaet i den Retning ved Kong Edwards Død, er det endnu ikke muligt at sige. At Forholdet mellem Frankrig og England var en Entente af en saadan Fasthed, at det nærmede sig til Alliance og Militærkonventioner, er vel givet. I hvert Fald blev den det i den nærmest følgende Tid. Og at Forholdet mellem Rusland og England efter Mødet i Reval 1908 førte til Marineaftaler, er vel ogsaa sikkert. Og for saa vidt kunde det være berettiget, naar Almenheden opfattede Ententerne mellem Frankrig—England og England—Rusland som en Tripleentente med en Alliances Karakter og derfor som en vældig Modvægt mod den bestaaende Triplealliance.

Men paa den anden Side har der ogsaa været mange Militærsamtaler f. Eks. mellem England og Belgien, uden at disse Samtaler er blevet til Aftaler og Forholdet er blevet betegnet med Ententenavnet. Og England har heller ikke efter Kong Edwards Død ønsket Forholdet til Frankrig eller Rusland betragtet som Alliance.

Hvad Betydning det vilde have haft for hele Udviklingen, om England havde gjort det og i det hele hurtigere var naaet fra Entente til Alliance, lader sig ikke sige. Men at det vilde have øvet en stærkere Indflydelse paa alle de Smaastater, der svævede omkring de store Magtgrupperinger, om Ententemagterne var tonet frem med større Sluttethed, kan ikke betvivles.

Nu var det saaledes ved Kong Edwards Død, at der øjnedes Muligheder for en større Fasthed, og at flere af dem

var i Færd med at blive til Virkeligheder, saa nær derved. at flere ogsaa i de næste Aar blev det.

Over for Ententepolitikens Magter stod ved Tiaarsskiftet *Triplealliancen.* Dens Glanstid faldt i 90'erne. Fra 1900 begyndte Delcassés Middelhavs- og Afrikapolitik at rokke ved *Italiens Stilling.* For dettes Vedkommende var der ved Alliancefornyelserne med Østrig 1887, 1891 og 1903 blevet aftalt, at ingen af dem maatte tage Land paa Balkanhalvøen, uden at den anden Part fik Kompensation samme Sted. Heri kan maaske søges Grunden til, at Østrig ikke efter Bismarcks Anvisning er gaaet mod Syd til Saloniki og har taget Makedonien. Italien vilde da straks have taget Albanien og derved have faaet begge Kysterne paa det smalleste Sted af Adriaterhavet, en Fare for Østrigs Adriatermagt. Ogsaa paa anden Maade trues denne af Italien, idet der fra Berlinerkongressens Tid har bestaaet et Parti af Ung-Italienere, der ikke vil nøjes med de Lande, Italien har, men ogsaa vil have dem, der endnu ikke er givet tilbage til Italien, skønt Sproget er italiensk. De Stykker Italien, der endnu ikke er givet tilbage, kaldes paa Italiensk Italia irredenta, og deraf kommer Partinavnet *Irredentister.* De fik stigende Indflydelse, i Begyndelsen af Aarhundredet var baade Ministerpræsidenten Zanardelli og Udenrigsministeren Prunetti Irredentister. Blandt de Lande, Partiet særlig længtes efter, var det italienske Tyrol og Triest, Østrigs betydeligste Havn ved Adriaterhavet. Spændingen mellem Østrig og Italien maatte derfor øges, og ved Algeciraskonferencen 1906 staar Italien paa Ententens og ikke paa Triplicens Side. Under Aehrenthalaffæren 1908 bliver Forholdet endnu mere spændt. Italien mener, at Østrig har annekteret Bosnien og Herzegowina, og det forlanger derfor Kompensation i Albanien. Efter hvad der senere er oplyst, havde Italien allerede Mobiliseringsordrerne trykt. Tysklands stærke Pres paa St. Petersborg bragte imidlertid Rusland til at anerkende Anneksionen i Foraaret 1909. Men Forholdet mellem Østrig og Italien vedblev at være spændt.

Og det blev ikke bedre, da der ogsaa i Østrig dannede sig et Parti, der vilde sætte haardt mod haardt. Østrigs Anseelse som Stormagt var efterhaanden dalet. Aehrenthals Kup 1908 havde ikke hjulpet. Resultatet var kun blev reddet ved, at Kejser Wilhelm, som han sagde ved en Raadhusfest i Wien 21. September 1910, havde stillet

sig ved dets Side „in schimmernder Wehr". Rettere sagt, dækket det med sit Skjold, hvad ikke kunde øge dets Anseelse. Tværtimod svækkede dets Selvstændighed som Stormagt.

Vanskeligere blev dets Stilling ved, at det var sammensat af saa mange forskellige Lande og Nationer, der var tilbøjelige til at trække hver til sin Side og i de forskellige Landdage lave Obstruktion og Uro. Det var efterhaanden blevet den almindelige Mening, at det kun holdtes sammen, saa længe den 80aarige Kejser Franz Joseph levede. Ganske naturligt maatte det da blive en Opgave for Tronfølgeren, Erkehertug Franz Ferdinand, at styrke Sammenholdet, endnu medens Franz Joseph levede. Om Erkehertugen samlede sig da det Parti, der vilde gøre Østrig stærkt. Da hverken Nationalitet eller Religion kunde kitte de forskellige Landsdele sammen, tyede man til Hæren. Der foretoges ved Generalstabschefen v. Hötzendorff' en Reformeren af Hæren, og lige overfor Irredentisternes stadige Udæskninger blev Grænsen mellem Italien og Østrig forsynet med en Række Forsvarsværker, der, som det nu viser sig, maa være gode, siden de, efter at Italien er kommen med i Verdenskrigen, i flere Maaneder har modstaaet Italienernes Angreb.

Medens Triplealliancen saaledes stod i Fare for at miste sit ene Led, Italien, saa det mere og mere ud til, at der skulde komme et nyt Led i Stedet, nemlig *Tyrkiet*.

I Oktbr.—Novbr. 1910 søgte Tyrkiet forgæves Laan i Frankrig, men fik det saa i Østrig og Tyskland. Paa samme Tid fik Persien et Laan af England og Rusland, dog kun imod at lade sit Pengevæsen kontrollere af 5 Finansinspektører og organisere et Gensdarmerikorps under fremmed Ledelse. Der blev derefter i Konstantinopel afholdt et Protestmøde af Tyrker og Perser. Det sluttede med Leveraab for Kejser Wilhelm og Afsendelse af et Telegram med følgende Indhold: „Vi mindes de stolte Ord, som Deres naadige Majestæt udtalte ved Saladins Grav, hvor De glædede 350 Millioners Hjerter med det ædle Løfte om ophøjet Støtte".

Det orientalske Spørgsmaal, som i forrige Aarhundrede nærmest havde drejet sig om Balkanhalvøen, var efterhaanden naaet videre ud til at gælde baade Lilleasien og Persien og Arabien og Mesopotamien. Om Lilleasien, særlig Smyrna, begyndte Grækerne at nære Forhaabninger. Persien havde England og Rusland 1907 delt i Interessesfærer efter deres eget Tykke. I Arabien var Mekka-

banen nær ved at blive færdig; den kunde i Tyskernes Hænder blive en Hæmsko for den engelske Handel og den engelske Plan om en Bane fra Suezegnen gennem Arabien langs Persiske Bugt gennem Sydpersien til Indien. Og i Mesopotamien skulde Bagdadbanen netop 1910 til at gennembryde Taurusbjergene. Ogsaa her kunde engelsk Handel komme i Kollision med tyrkiske Interesser, og bag ved Tyrkerne stod efter Kejser Wilhelms Orientrejse 1898 Tyskerne baade med pekuniære, merkantile og tekniske Interesser. Og ved Muligheder for Sidebaner baade mod Øst og Vest blev ikke alene Persien med dets to Magthavere Rusland og England inddragne i Bagdadbanens Forhold, men ogsaa Frankrig, der fra gammel Tid har hævdet Protektoratet over de Kristne i Forasien og har mange finansielle og merkantile Interesser ved Syriens Kyster og deres Opland.

Saaledes mødtes ogsaa i Orienten Ententen og Triplicen. Da Tyskland i 90'erne søgte at skabe sig et Kolonirige og blev klar over, at de bedste Stykker allerede var besatte af andre Magter, havde det forespejlet sig en Forbindelse med de tyrkiske Lande, hvor det kunde faa Adgang til de Produkter, det ikke havde hjemme, og sammen med dem danne et økonomisk Hele, uafhængigt af andre, fra det indiske Hav til Østersøen. Men dets Medbejlere fra Europa mødte ogsaa her, og i den følgende Tid gemte der sig under Spørgsmaalet „Bagdadbanen" mange Rænkespind, der var i Stand til at fremkalde Konflikter.

Under saadanne Forhold: med et vaklende Italien, et Østrig, der trængte til Beskyttelse, og et svagt Tyrki kom Tyngdepunktet til at hvile endnu mere i *Tyskland*.

Men Tyskland følte sig stærkt nok dertil. Ved Tiaarsskiftet stod det med en svulmende Magtfølelse. Dets Omsætning med Udlandet var fra 1900 til 1910 steget til det dobbelte, dets Dampskibsflaade var Verdens næststørste. Udvandringen til Kolonierne, der i 90'erne beløb sig til 100,000 aarlig, udgjorde 1905—10 kun 25,000 aarlig. Der var Arbejde til Befolkningen hjemme i Tyskland. Befolkningstilvæksten var derfor næsten 1 Million aarlig. I de foregaaende 10 Aar var Tysklands Indbyggerantal steget fra 56 til 65 Millioner. Medens Frankrig og Tyskland ved Krigen 1870 havde haft omtrent det samme Indbyggerantal, ca. 38 og ca. 41 Millioner, var Frankrigs Indbyggerantal i de forløbne 40 Aar kun steget med 1—2 Millioner,

Tysklands med næsten 25. Blev det saaledes ved, vilde der om andre 10 Aar være næsten dobbelt saa mange Tyskere som Franskmænd. Tyskland behøvede ikke mere at frygte for, at Frankrig, hvis det stod alene, skulde begynde en Revanchekrig.

Efter at Kejser Wilhelm d. 21. Septbr. 1910 paa Raadhuset i Wien havde talt om, hvorledes Tyskland under Aehrenthal-Affæren havde stillet sig ved Østrigs Side i straalende Rustning, skrev da ogsaa Maximilian Harden i „Die Zukunft": „Den samme Fasthed burde Tyskland have vist under Algeciras-Konferencen. I Stedet for hørte man efter Sludrehovederne. Naar man har 4 Millioner af Verdens bedste Soldater bag sig, behøver man knapt nok Geni, kun Mod og rolige Nerver".

Og lignende Udtryk for tysk Selvfølelse hørtes og føltes overalt. Under denne Udvikling fik derfor Altyskerne (Pangermanerne) Luft under Vingerne, og deres Sprogforening „Hejmdal" tegnede Omridsene for et Større-Tyskland i Ordene: „Fra Boulogne til Narwa, fra Besançon til Sortehavet, fra Adria til Skagen". Og i Sommeren 1910 fik Tyskland i Kiderlen-Wächter en Udenrigsminister, der var paavirket af Altyskerne.

Men ogsaa Tysklands to Naboer mod Øst og mod Vest følte ved Tiaarsskiftet en Kraft og en Sluttethed, der var stærkere end i tidligere Tid.

Rusland var lige kommet ud over de mange Kriser, der var fulgt efter det store Nederlag mod Japanerne. Der var kommet Stilhed, efter at de mange Revolter var slaaet ned med haard Haand, og det var efter 3 Forsøg med Dumaer som Repræsentation for Folket ved at slaa sig til Ro med den sidste, og de store Agrarreformer, der var blevet lovet 1906, var lige blevet udformet i Agrarlovene af Juli 1910. Rusland kunde derfor med sine 170 Millioner Indbyggere paa ny give sin Indsats i Verdenspolitiken, tilmed da det havde et saadant Fødselsoverskud, at Befolkningen aarlig steg med 2 Millioner.

Med disse Muligheder skred Rusland under Panslavismens Auspicier til at reformere sin Hær og skabe sig en Flaade i Stedet for den tabte.

To Handlinger af Rusland i 1910 vakte imidlertid nogen Forbavselse: *Potsdamermødet* og *Iswolskis Afsættelse.*

I November 1910 kom Kejser Nikolaj paa Besøg til

Tyskland og forhandlede i Potsdam med Kejser Wilhelm. Der gik straks Rygter om, at Ententepolitiken skulde være død med Kong Edward, at der vilde indtræde en ny Magtkonstellation i Europa, at Bismarcks Trekejserforbund fra 70'erne vilde genopstaa, en ny hellig Alliance, en Monarkernes Fagforening m. m. Men det viste sig, da Forhandlingerne fra Potsdamermødet næste Aar blev offentliggjort, at det kun var Forhold i Asien, der var blevet forhandlet. Rusland havde lovet at bygge en Bane fra Teheran i Nordpersien i Forbindelse med en Sidebane fra Bagdadbanen og i det hele taget ikke hindre Bagdadbanen. Tyskland havde anerkendt Ruslands særlige Interesser i Persien og havde lovet ikke at støtte en eventuel Fremtrængen af Tyrkere i Persien. Og en saadan Forhandling om et enkelt Spørgsmaal med en Magt var ikke imod, hvad Entente med en anden Magt krævede. Der var intet i Vejen for, som man sagde, at Rusland „tog sig en Ekstratur“ med Tyskland, alt blev alligevel ved at ligge i det gamle Leje overfor Frankrig. Men det vakte naturligvis megen Alarm i Frankrig, hvor man frygtede for, at Rusland skulde blotte sin Vestgrænse mod Tyskland, og Udenrigsministeren Pichon maatte Gang efter Gang forsikre, at Forholdet til Rusland var inderligere end nogen Sinde. Det kan jo heller ikke nægtes, at den østrigske Udenrigsminister, Grev Berchtold, har Ret i den Betragtning, at Triplealliancen var „en klart afgrænset Konfiguration“, men at der ved Ententepolitiken, ved Japans Indtræden i europæiske Allianceforhold og ved afrikanske og asiatiske Særkontrakter efterhaanden var dannet „et tætmasket Net af Overenskomster og Forstaaelser mellem Magter af samme og forskellige Grupper, der gjorde den internationale Situation i høj Grad indviklet og bragte et Uroens Element ind i den ydre Politik“.

Den anden opsigtsvækkende Handling, Rusland foretog 1910, var, at Iswolski, der havde været Udenrigsminister fra 1906, blev afsat og erstattet med Sassonoff.

Det hed sig straks, at det var en Straf for Iswolskis Politik før og under Aehrenthal-Affæren. Han havde ladet sig narre af Aehrenthal og havde ikke forudset, at Aehrenthal vilde inkorporere Bosnien og Herzegowina, og han havde vovet sig for langt ud til Fordel for Serbien, saa at Ruslands Anerkendelse af Anneksionen efter Kejser Wilhelms Mellemkomst var bleven følt som et Nederlag for russisk Diplomatsnille.

Det viste sig imidlertid, at Sassonoff fortsatte med

Iswolskis Politik i Serbien, ja at den russiske Gesandt i Serbien, Hartweig, var nøje inde i den storserbiske Nationalforenings Planer, saa at alt ogsaa her blev i det gamle Leje. Og med Hensyn til Iswolskis Afsættelse som Udenrigsminister, saa blev han samtidig udnævnt til Gesandt i Paris. Og dette kan ikke betragtes som Degradation; thi netop paa dette Tidspunkt blev denne Post af ganske særlig Vigtighed.

I *Frankrig*, Tysklands Nabo mod Vest, blussede Revanchetanken nemlig op stærkere end før. Den havde altid været levende; men dens Tilhængere havde været bange for, at Kolonialpolitiken skulde vende Blikket fra Elsass og Lothringen. Under og efter Marokkokrisen 1904—05 havde de imidlertid forstaaet, at Delcassés Afrikapolitik optog Revanchepolitiken i sig. De forstod, at han vilde isolere Tyskland, saa at det lettere kunde overvindes, at han ved Kolonialtropper kunde dække noget af det Minus, der fremkom mellem Frankrig og Tyskland, efterhaanden som Tysklands Folkemængde steg saa stærkt, medens Frankrigs stagnerede, og at han ved Ententepolitiken søgte at skaffe Frankrig Medhjælpere til Revanchen. Der dannede sig derved efterhaanden et Parti af begejstret Ungdom, der gaar under Navnet *Nationalisterne*. En Historiker som Frédéric Masson vakte „den befriende og krigerske latinske Aand“, en Romanforfatter som Maurice Barrès skrev i „Le roman de l'énergie nationale“: „Kirken er en Skole for Moral, Hæren for Tapperhed: jeg elsker Uniformen og Præstekjolen“.

Dette Udtryk: „at elske Uniformen“ lyder, som om det var sagt af en Tysker.

I det hele taget foregaar der i Europa i det første Tiaar af dette Aarhundrede en Ændring i Retning af prøjsisk Militarisme. Engelsk Imperalisme, fransk Nationalisme, italiensk Irredentisme, russisk Panslavisme og tysk Pangermanisme er ogsaa ensartede i deres Væsen. De gaar tillige alle ud paa at bringe noget større ud af det forhaandenværende: et større Britannien, et større Frankrig, et større Italien, et større Rusland med alle Slaver og et større Tyskland udvidet i alle Verdenshjørner. Alle var de paavirkede af den Tankegang, der overfører de Darwinske Teorier om „Kampen for Tilværelsen“ og „den

stærkeres Ret" fra Natur- og Dyrelivet til Menneskelivet og Historien.

Naar en imperialistisk Forfatter som Tennyson overfor Gladstone siger: „Magt maa mødes med Magt, skal Magt ej ene raade", saa kunde det lige saa godt være sagt af den tyske Retslærde Ihering, der i „Kampen for Retten" hævdede, at Ansvaret for en Retskrænkelse hviler paa den forurettede, hvis han ikke har sat sig til Modværge og hævdet Retten, og man mindes Rækken af tyske Forfattere med deres Udtalelser om, at Magt skaber Ret, og deres Fremhæven af Krigens ethiske Værd, dens Betydning for Selvhævdelse og Selvtugt, eller en tysk Filosof som Nietzsche, der mener, at Kristendommen er en Religion for Trælle, for de ydmyge og sagtmodige, der ikke staar imod, men vender den anden Kind til, naar de har faaet Slag paa den ene.

Naar Lord Roberts i Anledning af Konventionen i Pretoria overfor Gladstone taler om „en Fred uden Ære", saa falder det ganske i Traad med en Moltkes og Bernhardis Tankegang og med en fransk Officers Opfattelse af den militære Ære.

Naar en imperialistisk Forfatter som Kipling i sin Roman „Lyset, der sluktes" lader Heltens Venner prise ham, fordi han er saadan en uforskammet, selvsikker og storsnudet Fyr, saa er dette Helteideal nær ved det tyske Ideal af en schneidig Gardeofficer.

Og et engelsk Ordsprog som „Hvor der er Vilje, der er Vej", ligger lige op ad Tyskernes „maalbevidst" med dets Udvidelse: „Den, som vil Maalet, maa ogsaa ville Midlerne" og ved Nietzsches Sætning: „En god Sag gør ikke en Krig hellig, men den gode Krig helliger en Sag", eller hans Udtalelse om en Herremoral i Modsætning til Trællemoralen, en Herremoral, som skaber sine egne Love, og man er da nær ved, at Forpligtelser kun er bindende, saa længe de er til Behag, men brydes, naar de er til Besvær, og at Hensigten helliger Midlet, Nød bryder alle Love.

Fælles for alle Lande er tillige en Længsel efter Handling, efter at der blot skal ske noget. Derfor vakte Aehrenthals Kup 1908 Begejstring selv hos mange, der fordømte det som uklogt og overilet. Det er Romantikens Længsel efter det store, det overraskende, det spændende, det lidenskabelige, der gaar om igen efter 100 Aars Forløb. Og der er noget af Sturm- und Drangtidens Svulst og kraftgeniale Selvovervurdering. Og Renaissancetidens Begejstring for det fyrige Temperament i Modsætning til det kø-

lige Overlæg og dens Beundring for den snildt tænkte og godt gennemførte Handling, selv om den strider mod den vedtagne Moral. Derfra ogsaa Tilstrømningen til Teaterforestillinger om Tyveknægte, Amatørtyve og Detektiver.

Det er en Bevægelse hen imod Energiudfoldelse ligegyldigt for hvilket Maal, naar det blot bærer bort fra de foregaaende Tiaars tørre Forstandsmæssighed, akademiske Diskuteren, Forsigtigpeteri og Sagtetripperi.

Ved Siden deraf var der en glubsk Nydelseslyst og mægtig Appetit paa Livet, der bortdrog store Kredse fra al Eftertanke, og Modsætningen dertil: en forceret Askese og ophidset Trang til Forsagelse, der førte til Verdensfordømmelse eller Verdensfjernhed.

Det er alt dette, der viser sine Virkninger ved Tiaarsskiftet. Og jo længere det holdes tilbage ved Fredskongresser, ved diplomatiske Fyrsterejser med Forhandlinger og Traktater og Overenskomster, desto stærkere rejser det sig tilsidst.

Ved 1910 synes alt at være beredt til den store Verdensbrand. Tilbage var kun Spørgsmaalet, naar, hvor og hvorledes den vilde begynde.

Rustningsdebat Foraar 1911.

Foraarsmaanederne 1911 begyndte fredeligt. Det franske Deputeretkammer vedtog, at Frankrig paa næste Haagerkonference skulde sætte Rustningernes Begrænsning paa Dagsordenen. Grey udtalte i Anledning af det stadig stigende Flaadebudget Ønsket om et tillidsfuldt Forhold mellem Tysklands og Englands Befolkning; Regeringerne havde aldrig næret Mistillid til hinanden. Og i den tyske Rigsdag foreslog Socialdemokraterne, at Tyskland skulde tage fat paa Afrustning.

Herimod bemærkede imidlertid Rigskansleren Bethmann-Hollweg, at ingen endnu havde kunnet opstille et ordentligt Program for Afrustning. Det vilde forudsætte en Rangdeling mellem Magterne, i Forhold til hvilken hver Magts Militærstyrke skulde fastsættes, og hvilken Magt vilde gaa med dertil? Og saa Kontrollen med, at den blev overholdt! Ethvert Forsøg paa Kontrol vilde skabe Mistro. Og med Hensyn til Voldgiftstraktater uden Æresklausul, vilde saadanne blot betegne de bestaaende Tilstande; ændrede disse sig, vilde Traktaterne brænde som Fyrsvamp. „Vi Tyskere er i vor udsatte Tilstand henviste til uforfærdet at se den haarde Virkelighed i Øjnene“.

Rigsdagen vedtog derefter en Resolution, hvori Rigs-

kansleren opfordredes til at imødekomme Afrustningskrav fra andre Magter. Men Socialdemokraternes Forslag gik ud paa, at Tyskland skulde tage Initiativet.

Anden Marokkokrise 1911.

I Foraaret 1911 blev Delcassé Marineminister. Det var Manden for Ententen med England og et godt Forhold til Spanien og Italien, og det var Manden for Tysklands Isolering og for de marokkanske Forviklinger. Og Tyskland havde til Udenrigsminister faaet Kiderlen-Wächter, der lyttede til Altyskernes Fordringer.

Snart begyndte nu tyske Blade at paastaa, at Frankrig benyttede sin Stilling som Opretholder af Ordenen i Marokko til at besætte Landet. Der var nemlig stadig Oprør. Abdul Aziz havde mistet sin Anseelse, men Mulay Hafid var bleven anerkendt som Sultan i hans Sted, og han residerede nu i Hovedstaden Fez, omgivet af Oprørsstammer paa alle Kanter. Det var derfor blevet nødvendigt at sende flere og flere Tropper til Hjælp. Et fransk Hjælpekorps naaede i Maj til Fez, og der blev udsendt Straffeekspeditioner i alle Retninger. Landet skulde pacificeres og derfor foreløbig besættes. For hvert Troppekorps kom Sultanen i større Gæld til Franskmændene og blev derved mere afhængig.

De altyske Blade blev bekymrede for Sultanens Suverænitet, og da saa ogsaa Spanien, der i Henhold til Traktaten af 3. Oktbr. 1904 havde faaet tildelt Indflydelsessfærer baade i Nordmarokko og det sydlige Vestmarokko, begyndte at røre paa sig, blev de altyske Blades Sprog stadig kraftigere. Tysklands Stilling som Verdensmagt blev krænket, hvis Marokkos Fremtid blev afgjort, uden at det blev spurgt, og hvis Marokko blev delt, uden at Tyskland fik sin Part.

1. Juli 1911 blev da Kanonbaaden *„Panther“* afsendt til Vestkysten af Marokko, hvor Tyskerne i Havnestaden *Agadir* havde mange økonomiske Interesser, og Krydseren „Berlin“ blev sendt til dens Afløsning. Krisen var nu akut.

Frankrig bestemte sig imidlertid til ikke at sende noget Krigsskib. England ligeledes. Men England lovede at støtte Frankrig, og Rusland gjorde det samme. Efter 14 Dages forventningsfulde Pause begyndte der Forhandlinger i Berlin mellem den franske Gesandt Cambon og den tyske Udenrigsminister Kiderlen-Wächter. Det er

disse Forhandlinger, der kaldes „Den store Konversation i Berlin“.

Til en Begyndelse kunde der ikke komme Gang i Forhandlingerne. Altyskerne forlangte et Stykke af Vestmarokko med Byerne Agadir, Mogador o. fl. Pludselig dukkede den Tanke op, at Tyskland intet Land skulde have i Marokko, men Kompensation i den franske Del af Kongo. Kiderlen-Wächter forlangte hele Fransk-Kongo. Det tog Vejret fra Cambon, saa at „Konversationen“ gik i Staa. Cambon rejste til Paris for at faa Instruktioner af Regeringen, og Børserne var i flere Uger meget nervøse.

I *August* vendte Cambon tilbage med følgende Forslag: Frankrig faar Protektoratet over Marokko, mod at Tyskland faar fri Adgang for sine økonomiske Interesser og et Stykke af fransk Kongo.

Altyskerne harmedes over dette Forslag, hvorved Tyskland maatte miste sit Tag i Marokko, og tyske Handelsmænd fordrede Særstilling for tysk Handel og Garantier for den frie Adgang til Marokkos Marked, saa det blev vanskeligt at holde „Konversationen“ i Gang.

Desuden tiltog de oprørske Bevægelser i Marokko, Frankrig havde efterhaanden sendt 40,000 Mand derover, og Spanien 30,000.

Børserne blev mere urolige end nogen Sinde. Det hed sig, at de 700 Millioner Frcs., Franskmænd havde anbragt i Tyskland, efterhaanden blev trukket tilbage. Der blev Run paa Sparekasserne i de større Byer, som Königsberg, Stettin og Metz. Præsident Fallières og Marineminister Delcassé holdt i Toulon Revu over den største Flaadestyrke, Frankrig hidtil havde samlet. Kejser Wilhelm holdt i Overværelse af den østrigske Tronfølger Revu i Kiel over den største Flaade, der nogen Sinde havde været samlet udenfor Englands Farvande. England skærpede Bevogtningen af Havne og Værfter. Belgien foretog store Rustninger for det Tilfælde, at dets Neutralitet skulde blive krænket. Natten mellem *19. og 20. September* var Krisen paa sit Højdepunkt.

Da kom der paa Berlinerbørsen et saa voldsomt Kursfald, at Børsherrerne ilede til Statssekretær Zimmermann, der svarede beroligende, Marokkospørgsmaalet vilde være afgjort om nogle Dage.

Og virkelig begyndte Forhandlingerne mellem Cambon og Kiderlen-Wächter nu at glide. Tyskland erklærede sig enigt med Frankrig i Princippet og indrømmede Frankrig fuld Bevægelsesfrihed i Marokko og eventuel

militær Besættelse. Tyskland hævdede sine økonomiske Interesser, særlig Minekoncessioner, og gik forøvrigt ind paa „den aabne Dørs Politik“, ɔ: Ligestilling for alle Magters Handel. Tilbage blev saa Spørgsmaalet om, hvor meget Tyskland skulde have af fransk Kongo. Herom forhandledes endnu nogen Tid, først *4. November* enedes man om, hvilket Stykke der skulde lægges til Kamerun, og dermed var Marokkokrisen forbi.

Men hvad var Aarsagen til, at Spændingen saaledes slappedes i Slutningen af September? Havde Kiderlen-Wächter faaet Ordre til at mindske Kravene?

Der er blevet sagt, at Kejser Wilhelm, da de franske Kapitaler blev draget ud af Tyskland og det tyske Pengemarked blev rystet, havde en Konference med de ledende Børsherrer, der udtalte sig med stor Betænkelighed om Børssituationen, hvorefter han paalagde dem at sørge for Konsolidering af det tyske Pengemarked og Uafhængighed af Frankrig, saa at Børsen en anden Gang kunde mobilisere Tysklands Pengemagt lige saa hurtigt som den øverste Krigsherre Hærmagten, og at det var efter denne Konference, at Fordringerne slappedes. Er det gaaet saaledes til, har det nu ved Verdenskrigens Udbrud vist sig, at de tyske Børsherrer har taget sig Kejser Wilhelms Ord ad notam.

Sandsynligere er imidlertid en anden Forklaring.

Netop i de sidste Dage af September blev Italien uroligt ved, at Ligevægten paa Middelhavet kunde trues af Marokkopolitiken, og den *26. Septbr.* stak en italiensk Flaade i Søen, den 28. laa den ved Kysten af Tripolis og den 29. erklærede Italien Krig. Med 450 af 508 Stemmer udtalte det italienske Parlament, at Italien maatte have Kompensation, naar Frankrig fik Marokko.

Naar man nu véd, at Italien og Frankrig fra 1902 har ordnet sig saaledes, at Italien skulde have Tripolis, hvis Frankrig og Spanien fik Marokko, ligger det nær at antage, at Delcassé har givet Italien et Vink om at foretage Tripolistogtet.

Thi det var Tyskland meget ubelejligt og virkede som en Kæp i et Hjul. Tripolis hørte ind under Tyrkiet, som Tyskland ønskede sig som Forbundsfælle. 1908—09 havde den ene af Triplealliancens Magter, Østrig, taget Bosnien og Herzegowina. Det havde vanskeliggjort det gode Forhold mellem Tyskland og Tyrkiet; men 1910 var det dog kommet i Gang igen. Nu kom 1911 den anden af Triplealliancens Magter, Italien, og tog Tripolis fra Tyrkiet.

Tyskland fik en vanskelig Stilling. Holdt det med sin nye Ven Tyrkiet, stødte det sin gamle Allierede. Og vel erklærede Italien, at det ikke vilde røre ved Balkanhalvøen, men Tysklands Allierede Østrig maatte dog gøre det opmærksomt paa, at dets Nærværelse heller ikke ønskedes ved Albaniens Kyster, og Italiens Besættelse af de græske Øer i Ægæerhavet og dets Forsøg paa ved Bombardement af Dardanellerne at trænge frem mod Konstantinopel kunde bringe Grækenland og Rusland med, og Enver Beys Ankomst til Tripolis og hans Rejsning af Ørkenstammerne kunde bringe Ægypten og derigennem England med.

Det ligger derfor nær at antage, at det var Tripolistogtet, der sleb de skarpe Kanter af Marokkokrisen.

Den var dog ikke helt forbi med den 4. November. Der var Efterdønninger at mærke, endog helt ind i 1912. Det var ikke alene det, at Forholdet maatte ordnes mellem Frankrig og Spanien, der havde „pacificeret“ hver sin Del af Marokko. Det ordnede de efter nogle Rivninger som de Venner de var. Værre blev det i de to Lande, der havde sluttet Overenskomsten, Tyskland og Frankrig. Begge Steder var der megen Misfornøjelse.

I Tyskland var det ikke saa meget det, at Frankrig havde faaet lagt 8 Millioner Mennesker under sig, Tyskland kun 1. Det var meget mere det, at Tyskland var veget. Det var gaaet som i den 1. Marokkokrise, hvor Tyskland begyndte kraftigt med Rejsen til Tanger, men lod det løbe ud i Algeciras-Konferencen. Denne Gang var det begyndt kraftigt med Afsendelsen af „Panther“ til Agadir for tilsidst at lade det løbe ud i „den store Konversation“ i Berlin. Det krænkede Tysklands Ære, at det ikke havde faaet noget af det Land, hvorom Verdensinteressen havde været samlet; Overenskomsten var bleven købt med Opgivelse af Tysklands Stormagtsstilling, sagde man.

Særlig Betydning fik Harmen, da Overenskomsten d. *9. November* af Rigskansleren Bethmann-Hollweg blev forelagt i den tyske Rigsdag. Thi den Kritik, der bl. a. fra de Konservatives Ordfører, v. Heydebrand, kom til Orde, blev ledsaget paa demonstrativ Maade af kraftigt Bifald fra den tyske Kronprins, som havde taget Plads i Hoflogen. Fra den Tid betragtedes han af Altyskerne som den, hvorom de samlede deres Forhaabninger. For øvrigt havde Rigsdagen kun at tage Overenskomsten til Efterretning; den havde den Gang endnu ikke Myndighed til at tage Beslutning om koloniale Traktater.

Ogsaa i Frankrig var der Misfornøjelse. Hvorfor

skulde Tyskland have Kompensation? Hvad Ret havde det dertil? Hvordan var den Tanke opstaaet?

Under Forhandlingerne i Deputeretkammeret og Senatet kom disse Spørgsmaal stærkt frem. Først efter et Par Maaneders Forløb blev Marokkooverenskomsten endelig vedtaget i Januar 1912. Da var man naaet til et delvist Svar paa Spørgsmaalet. Ministerpræsident Caillaux havde, da han under et foregaaende Ministerium var Finansminister, uden den daværende Finansministers Vidende, begyndt paa en Forhandling med Tyskland om et Jærnbaneanlæg mellem det tyske Kamerun og det franske Kongo. Derved var Tanken opstaaet om en Forbindelse mellem disse Landsdele. Derfra og til Forstaaelse af, at Kiderlen-Wächter kunde forlange hele Fransk-Kongo, var imidlertid et Spring, og det blev ikke opklaret, hvorledes dette var blevet foretaget. Oplysningerne kostede dog Caillaux Ministertaburetten, og et nyt Ministerium blev dannet. Her var Poincaré Ministerpræsident og Udenrigsminister, Delcassé vedblev at være Marineminister.

Rustningsdebat Foraar 1912.

Under Marokkokrisen havde England resolut stillet sig paa Frankrigs Side, og baade Asquith og Lloyd George havde udtalt sig bestemt mod Tysklands Optræden i Agadir.

Winston Churchill sagde endvidere i November 1911, efter at han havde ombyttet Indenrigsministeriet med Marineministeriet, at Bevarelsen af Herredømmet paa Søen var Grundlaget for det britiske Rige; blev det tyske Flaadeprogram overholdt, var Højvandsmærket naaet.

Men Udenrigsministeren Edward Grey søgte at berolige ved at tale om en „politisk Alkoholisme“, der havde grebet Sindene. England ønskede et venskabeligt Forhold til Tyskland.

Asquith mente imidlertid, at dette Forhold ved Marokkokrisen og Forhandlingerne efter denne var blevet forværret, og i *Februar 1912* blev Krigsministeren Lord *Haldane* sendt til Tyskland for at udjævne Kløften. Han havde Samtaler baade med Kejser Wilhelm og Bethmann-Hollweg, „frimodig Meningsudveksling“ kaldte Asquith den ved Parlamentets Aabning d. 14. Februar, „indgaaende aabenhjertige Samtaler“, kaldte Bethmann-Hollweg dem Dagen efter i den tyske Rigsdag. Hensigten med Haldanes Sendelse var, efter Asquiths Ord i Parlamentet, „ved

venskabelige og fortrolige Meddelelser at søge Føling med dem, der var ansvarlige for Ledelsen af den tyske Politik". Der viste sig da ogsaa, sagde Asquith, „paa begge Sider et oprigtigt og afgjort Ønske om at skabe bedre gensidigt Forhold".

Der har, efter hvad vi nu véd, endog været Tale om at omsætte dette oprigtige Ønske i Form af en Traktat. Men det lykkedes ikke.

Fra engelsk Side vilde man love ikke at angribe Tyskland eller deltage i noget Angreb paa det, med mindre Tyskland direkte udæskede. Men fra tysk Side vilde man have en Tilføjelse om, at England vilde bevare velvillig Neutralitet, hvis Tyskland blev indviklet i Krig eller der blev paatvunget det Krig med en anden Magt. Det vilde altsaa nærmest sige: Frankrig. Derpaa vilde England imidlertid ikke gaa ind, og Forhandlingerne, der efter Haldanes Rejse fortsattes et Stykke ind i Marts, gik saa i Staa. Dermed glippede dette Forsøg paa at undgaa Verdenskrigen. Snart hedder det sig, at det var Lord Haldane selv, der havde ønsket at forsone. Han var nemlig en Kender og Beundrer af tysk Aandsliv og havde mange Venner ved de tyske Universiteter. Snart hedder det sig, at det var Kejser Wilhelm, der havde ønsket, at der skulde gøres et Forsøg, og havde henvendt sig til den engelske Gesandt i Berlin, Mr. Goschen, der da ogsaa har været hjemme paa Besøg i London, kort før Lord Haldane rejste.

Ved Fremlæggelsen af det engelske Flaadebudget gentog Churchill derfor sin Udtalelse om, at det var Englands bestemte Vilje at hævde sin Overlegenhed til Søs, og tilføjede, at foreløbig var en Overvægt paa 60 pCt. over den tyske Flaade tilstrækkelig; men forcerede Tyskland sit Flaadebyggeri, vilde England bygge to Skibe for hvert et, Tyskland byggede.

Dette vakte Forbitrelse i Tyskland, og 22. April begyndte man i den tyske Rigsdag Forhandling om at bygge 3 Dreadnoughter og 2 Krydsere ud over Flaadeprogrammet.

Det vedtoges nogle Maaneder efter, hvorpaa Churchill i Juli fremlagde Forslag om større engelsk Flaade. Tyskland holdt nu $^{4}/_{5}$ af sin Flaade i fuldt Krigsberedskab; dets Flaadepolitik styrede urokkeligt mod sit Maal. Der maatte bygges 5 Skibe det første Aar og 4 i de følgende.

Under den følgende Debat udtalte Lord Haldane: „Vi har i den venskabeligste Form erklæret, at hvis Tyskland gjorde Anstrengelser, vilde vi gøre os des større Anstren-

gelser, ikke for at gaa angrebsvis til Værks, men fordi Magten til Søs er vort hele Liv, og fordi vi vil vedblive at være de overlegne til Søs".

Disse Ord om at være de overlegne til Søs gaar bestandig igen i de engelske Ministerudtalelser. Englænderne, som er opvoksede med den Forestilling, at „Britannia rule the waves", at England er Havets Beherskerinde, kan ikke forstaa andet end, at dette Overherredømme er „Grundlaget for det britiske Rige", „en Nødvendighed", „vort hele Liv". Tyskerne, som siger, at de kæmper for Havets Frihed, kan ikke forstaa, at de ikke skulde have Ret til at tilkæmpe sig Magt paa Havet, lige saa vel som Englænderne gjorde det ved Kamp med Spanierne i det 16. Aarhundrede, med Hollænderne i det 17. og med Franskmændene i det 18. Derfor førte denne Rustningsdebat ikke til noget. De forstod ikke hinanden.

For øvrigt foregik der endnu i Sommeren 1912 nogle Begivenheder, der havde Betydning for Spørgsmaalet om Herredømmet paa Havet.

Den russiske Duma vedtog store Bevillinger til en ny Østersøflaade, hvorved Rusland i Løbet af 4—5 Aar kunde optræde som Flaademagt i Østersøen og derved binde en Del af den tyske Flaade, og den *12. Juli* nedlagde Kejser Nikolaj Grundstenen til den ny Flaadestation ved Rewal.

I *August* drog Ministerpræsident Poincaré til Rusland paa Krydseren „Condé" og havde vigtige Samtaler med de russiske Statsmænd, bl. a. om fælles Flaadeaktion mellem den russiske og den franske Flaade og om Nyordning af den russiske Hær ved Grænsen mod Tyskland, naar et tysk Armékorps blev lagt ved den russiske Grænse.

Det var paa Vejen til Rusland, at „Condé", efter at have passeret Store Bælt, i Farvandet mellem Femern og Lolland mødte en tysk Torpedobaad, der hilste og forsvandt, men faa Timer efter vendte tilbage med 24 Krigsskibe, 4 Krydsere og 20 Torpedobaade, der lagde sig i to Rækker og saluterede ved Gjedser. Det blev paastaaet, at der var givet Præsidentsalut og ikke Ministersalut, og dette gav i den følgende Tid Anledning til Artikler i franske Blade om „Le salut de Gjedser", saa at der ikke blev lagt Mærke til, hvad den tyske Æreseskadre i dette Farvand kunde involvere med Hensyn til tysk Opfattelse af Tysklands Herredømme ved Østersøen.

Ganske anderledes Betydning fik, hvad der skete i *September*. Da blev den franske Flaade i Brest lagt ned

i Middelhavet, og den engelske Flaadeafdeling herfra draget op til Nordsøen, hvor nu England blev ene om at passe paa Kysterne. De to Medbejlere til Herredømmet over Verdenshavene, Tyskland og England, blev herved ført op med bred og aaben Front mod hinanden.

Balkankrigen Efteraaret 1912.

Tripolistogtet blev ikke for Italienerne den „militære Spaseretur", som nogle havde forestillet sig. Da Enver Bey var kommen fra Berlin, rejste han Ørkenstammerne, og 30,000 Ryttere kom Hovedstaden Tripolis til Undsætning. De blev imidlertid opdagede fra Aëroplaner, der her for første Gang blev anvendt i Krig.

Men Araberne inde i Tripolis, der vidste, at Hjælpen skulde komme, var efter Aftale falden de italienske Tropper i Ryggen. Disse blev „terroriserede af Frygt" og begyndte et rent Massemyrderi paa Araberne. Italien gik derefter frem med Strenghed, hvilket blev anset for „en militær Nødvendighed". I denne Anledning skrev „Times": Man aner næppe, til hvilke Grænser „militær Nødvendighed" vil blive udstrakt i det 20. Aarhundrede! Ord, der nu i Verdenskrigens første Aar har vist sig at være profetiske.

Tyrkiet var imidlertid magtesløst. Grækerne beherskede Havet, der kunde ikke sendes Hjælp til Tripolis. En Note, den tyrkiske Regering efter Myrderierne sendte til Haager-Konferencens Magter, og hvori der stod: „Civilisationen staar i Øjeblikket i Fare for at blive et Ord", virkede ikke paa de kristne Stormagter i Europa. Tyskland, der nok kunde ønske at hjælpe Tyrkiet, var bundet af Hensyn til, at Tyrkiets Fjende, Italien, var Tysklands Forbundsfælle i Triplealliancen.

Italien erobrede da — om end under store Besværligheder og Bekostninger — efterhaanden Tripolis og Kyrenaika, og i Sommerens Løb kom det til hemmelige Fredsunderhandlinger, der førtes i Schweitz, og i Efteraaret 1912 til den Fred i Ouchy (Lausanne), hvorved de to afrikanske Provinser blev afstaaet.

Denne Krig blev Forløber for *Balkankrigen*. Tyrkiets Anseelse var bleven saa svækket, at der udbrød Oprør rundt omkring i Riget. Makedonien forlangte at styres af en kristen Guvernør. Albanien vilde ogsaa have Selvstyre, og Arabien, der var misfornøjet med Tyrkernes Ledelse af

Muhamedanismens Sag, forlangte foreløbig det samme, men tænkte paa selv at overtage Ledelsen.

Det hjalp intet, at den tyrkiske Tronfølger havde været i Berlin og var bleven modtaget med al mulig Honnør baade af Kejser og Rigskansler og Udenrigsminister. Balkanstaterne blev mere og mere urolige. I Bulgarien dannede sig en Liga til Osmannernes Tilintetgørelse. Kong Nikita af Montenegro, Svigerfader til den serbiske og den italienske Konge, vakte Uro ved Grænsen, men Stormagterne fik ham foreløbig til at holde sig i Ro. Bulgarske Bander huserede i Makedonien. Foreningen „Fædrelandets Forsvar“ vilde have det tyrkiske Ministerium anklaget, fordi det ikke havde sørget for Tripolis' Forsvar. Regeringens Myndighed undergraves derved. Militæropstande udbryder. En Afdeling fra Makedonien drager med Kanoner op i Bjergene. Deres Kammerater nægter at forfølge dem. De tyrkiske Tropper i Lilleasien nægter det ogsaa. Regeringen kan ikke skaffe sig Lydighed. Ministeriet maa demissionere. Ingen tør danne et Ministerium, da det vil blive nødt til at anerkende Tabet af Tripolis og Kyrenaika. Endelig kom der dog et Ministerium under en 80aarig og med den 85aarige Kiamil Pascha som bedste Kraft.

Under disse Uroligheder var det lykkedes at danne et Forbund af Serbien, Bulgarien, Grækenland og Montenegro, der hver for sig haabede at nappe et Stykke af det hensmuldrende Tyrki og danne et Storserbien, et Storbulgarien, et Storgrækenland og et udvidet Montenegro, ganske som de europæiske Stormagter med deres Større-Italien, Større-Tyskland o. s. v. Baade dér og paa Balkan skærer imidlertid de drømte Udvidelsescirkler hinanden, saa at det er vanskeligt at skabe Enighed. Alligevel dannedes *„Balkanforbundet“*. Hvem der er Mester for det, er ikke opklaret. Der har været talt om Kong Georg af Grækenland, og der har været talt om den russiske Gesandt i Serbien, Hartweig.

Nok er det, paa Kong Nikitas 71aarige Fødselsdag d. 8. Oktober begyndte Montenegro Krigen, og Balkanforbundet traadte frem. Diplomaterne havde mærket, at det trak op. 24. September havde den østrigske Minister Berchtold sagt: „Uafbrudt lynfyldt Vejr fra Balkanhalvøen vidner om stærk elektrisk Spænding i den politiske Atmosfære. Store Interesser staar paa Spil for Monarkiet.“ Og 5. Oktober havde Asquith sagt: „Det er længe siden, den internationale Horizont har haft et saa truende Ud-

seende som nu. — — — Stormagterne arbejder dog paa loyal Vis for at bevare Freden. — — Ethvert Middel vil blive forsøgt for at hindre en Katastrofe, hvis Rækkevidde ikke lader sig maale".

Imellem disse to Udtalelser havde der været et intensivt Arbejde fra Diplomaternes Side for at hindre Balkankrigen, og der var opnaaet en Fællesudtalelse fra baade Alliance- og Ententemagter, der skulde forelægges Balkanstaterne som et samlet Udtryk for Europas Vilje. Men inden dette skete, havde Kong Nikita allerede begyndt Krigen d. *8. Oktober*, hvad enten dette nu har været aftalt, eller han ikke har kunnet holde sin og Montenegrinernes Kamplyst tilbage.

Serberne rykkede mod Syd, Grækerne gik mod Nord. Bulgarerne sejrede Gang efter anden, indesluttede Adrianopel og standsede først ved Tschataldschastillingen foran Konstantinopel.

Det var et fuldstændigt Sammenbrud: I Løbet af 3 Uger var saa godt som hele det europæiske Tyrki tabt.

Da begyndte der at komme Usikkerhed i Balkanforbundet. Serbien vilde have Nord-Albanien, Grækenland Syd-Albanien, Østrig vilde gøre Albanien til et uafhængigt Fyrstendømme. Bulgarerne, der havde lidt store Tab under deres Fremrykning, begyndte at underhandle med Tyrkerne om Vaabenstilstand .

Under disse Forhold lykkedes det Stormagterne at faa en Fredskonference i Stand i London, efter at der den *3. December* var sluttet Vaabenstilstand. Overfor Balkanhalvøen havde det altid været muligt at opnaa nogenlunde Enighed. Lige fra Kreta 1867 havde begyndt Uroligheder, havde man kunnet samle *„den europæiske Koncert"* til Fællesoptræden. Man glædede sig over, at dette paa ny blev konstateret, og at Alliance- og Ententemagter kunde følges ad. Det var forøvrigt Ententemagterne, der førte an. Poincaré var den ledende under Forberedelserne til Fredskonferencen, Grey den, der samlede Traadene i London, „Europas Fredsstifter" blev han kaldt. Tyskland fulgte villigt Poincaré og Grey. Triplealliancen var optaget af at ordne sine egne Forhold, idet Traktaten med Italien blev fornyet, men — som det ved Verdenskrigens Udbrud viste sig — kun som defensiv Alliance.

I Juleugen 1912 kom imidlertid Enver Bey hjem til Konstantinopel.

Balkankrig og Kaprustninger 1913.

Forhandlingerne paa Fredskonferencen i London truede flere Gange med at gaa i Staa. Tyrkerne vilde nemlig ikke udlevere Adrianopel, og man ventede da paa, at den skulde blive nødt til at overgive sig paa Grund af Proviant- og Ammunitionsmangel.

Mod Slutningen af *Januar 1913* lod det til, at den tyrkiske Regering var i Færd med at opgive den. Da trængte Enver Bey d. *23. Januar* med en Skare Tilhængere ind i Krigsministeriet, og under Tumulter blev Krigsministeren dræbt.

Fra dette Øjeblik var der ikke Tale om at afstaa Adrianopel. Fredskonferencen i London udsatte sine Møder, Vaabenstilstanden blev opsagt og Serberne kom Bulgarerne til Hjælp ved Adrianopel. Belejringen trak dog i Langdrag. Først i Slutningen af Marts faldt Adrianopel. Kong Ferdinand holdt sit Indtog og truede med at drage til Konstantinopel. Omtrent samtidig var Kong Georg af Grækenland bleven myrdet i Saloniki, og hans Søn Konstantin kaldte sig Konstantin den Tolvte, hvilket antydede, at han betragtede sig som Fortsætter af den byzantinske Slægt i Konstantinopel, hvis sidste Konge, Konstantin XI, var faldet mod Tyrkerne 1453. Baade Bulgarer og Græker vilde til Konstantinopel, saa at Spændingen mellem dem steg.

Tillige steg Spændingen mellem Bulgarerne og Serberne. Bulgarerne paastod, at de skulde have Monastir, Ochrida o. fl. Distrikter; det havde været en Aftale, før Krigen brød ud. Serberne mente, de skulde beholde disse Distrikter, fordi de havde hjulpet Bulgarerne med at erobre Adrianopel. De havde heller ikke faaet Havn ved Adriaterhavet, hvor Stormagterne var i Færd med at ordne Fyrstendømmet Albanien, eller ved Ægæerhavet, hvor Bulgarer og Græker rivaliserede og særlig var i Strid om Kavalla.

Knap var derfor *Freden* sluttet *i London*, hvorved Tyrkiet maatte afstaa Adrianopel til Bulgarien, foruden hvad det maatte afstaa til de andre Balkanstater, før Krigen mellem de tidligere Forbundsfæller allerede var i fuld Gang. I denne *anden Balkankrig* bukkede Bulgarerne fuldstændigt under for Serber og Græker, og da saa ogsaa Rumænerne rykkede frem mod Hovedstaden Sofia, benyttede Enver Bey sig af Bulgariens Sammenbrud og erobrede

i *Juli* Adrianopel tilbage. Ved *Freden i Bukarest d. 10. August* blev der sluttet Fred mellem Balkanstaterne indbyrdes. Hver af dem havde faaet sin gode Mundfuld af det europæiske Tyrki.

Enver Bey, der imidlertid var bleven Pascha og Krigsminister og Sultanens Svigersøn og den ledende Mand i den tyrkiske Regering, vilde ikke af med Adrianopel, og det endte da med, at Tyrkiet beholdt den ved *Freden i Konstantinopel d. 29. September.*

Resultatet af Balkankrigene var blevet et glødende Had mellem Balkanfolkene og stærk Udmattelse efter det store Mandefald og den store Anspændelse af Kræfterne. Blodsudgydelsen var ikke bleven indskrænket til Slagene; efter Kampene var der blevet foretaget hele Massakrer i Landsbyer, hvor der var Indbyggere af en anden Nation end den, der i Øjeblikket holdt Landsbyen besat. Der var Egne, hvor alle over 18 Aar var bleven nedsablede. Det vilde svare til, at Tyskerne dræbte alle Danske i Nordslesvig over 18 Aar for at bevise, at Befolkningen var tysk. Der rejste da ogsaa Udsendinge fra de hærgede Egne i Trakien rundt til de europæiske Stormagter for at bede dem om Hjælp til igen at komme tilbage under Tyrkerne. Og det kan ikke undre, at en amerikansk Komité, der undersøgte Forholdene, kom til det Resultat, at der ikke var en eneste af de almindelige Folkeretsregler, som ikke var bleven krænket i Balkankrigene.

Men — som Grey sagde 2 Dage efter Freden i Bukarest — det var „lykkedes Diplomaterne at lokalisere Konflikten", vel ikke at afværge den, som man haabede de sidste Uger, før Krigen brød ud, men dog at begrænse den til Balkanhalvøen. Alt var tilsyneladende i det øvrige Europa som før: Tripleentente og Triplealliance, gamle Interessemodsætninger, sædvanlig Mistillid.

Imidlertid havde det vist sig, hvor stærkt Balkanspændingen paavirkede Europa. De nærmeste Naboer, Arvingerne til det græske og det romerske Imperium, Rusland og Østrig, havde begge mobiliseret endog betydelige Troppestyrker og været lige ved at komme med. Var de tilfredse med Resultatet: „Balkan for Balkanfolkene"? Østrig maaske i Øjeblikket, men Rusland?

Og hvad var det for en overnervøs Tilstand, hvori Europa var kommet efter Enver Beys Optræden hin 23. Januar? Grey havde to Aar før talt om, at en politisk Alkoholisme havde grebet Sindene. I Februar 1913 og de følgende Maaneder kunde han have talt om politisk Deli-

rium: *Hærforøgelse i Frankrig* og i *Tyskland* og i *Belgien* og i *Rusland* uden bestemt Aarsag.

I Frankrig var Poincaré bleven valgt til Præsident og talte om Krigsberedskab. Delcassé drog som fransk Gesandt til St. Petersborg. Der kom Forslag om at forlænge den franske Hærs Tjenestetid fra toaarig til treaarig, for at gøre den mere krigsberedt, og uden Fritagelser, for at gøre den større. Og Forslaget gik igennem trods megen Modstand og den store Udgift paa 500 Millioner. Revanchelysten var stærkere end nogen Sinde.

Og i Tyskland blev der fejret 100 Aars Jubilæum for den store nationale Rejsning mod Napoleon. „Mod Korsikaneren slog Millioner af Flammer fra et elementært Had,“ skrev Frankfurter Zeitung. „Som den Gang har ogsaa nu vort Folk den Opgave at udvikle sit Værn og naa Fædrene i patriotisk Offervillighed,“ sagde Kejser Wilhelm ved en Raadhusfest i Bremen. „Gud har anvist det tyske Folk en Plads paa Jorden, og vor Historie har føjet det saaledes, at Ofre, store Ofre, er vor tunge Lod. Det maa være vor Stolthed at bære dem villigt,“ sagde Rigskansleren Bethmann-Hollweg ved en Landbrugsfest 12. Februar. — Det var ikke saa underligt, at der appelleredes til Offervilligheden; thi paa samme Tid fremlagdes Forslag om en Udvidelse af Fredsstyrken med 130,000 Mand, en Udgift een Gang for alle paa 1000 Millioner og paa 200—300 Millioner aarlig, Summer, der skulde dækkes med Formueskat af de store Formuer, og som nu, efter at vi har oplevet det første Krigsaar, ikke imponerer os synderlig, men som den Gang bragte det tyske Folk til at knurre. Kejser Wilhelm holdt imidlertid ved 100 Aars Festerne opildnende Taler, der bestandig bragte den tyske Patriotisme til at gløde, og da han den 15. Juni kunde fejre 25 Aarsdagen for sin Regerings Tiltrædelse, var Hærlovens Vedtagelse sikret. Den tyske Kronprins skrev omtrent samtidig i et Værk „Tyskland under Vaaben“ om den herlige Følelse det maatte være at gaa løs paa Fjenden, og at Tyskland burde støtte sig til sit Sværd, kun derved kunde det hævde den Plads i Solen, som det burde have.

Ogsaa i Belgien drøftedes Hærudvidelse. Frankrig havde et halvt Aar i Forvejen krævet en saadan af Belgien; hvis det ikke skete og Belgiens Forsvar i det hele ikke udbedredes, vilde en fransk Hær ved Begyndelsen af en Krig marchere ind i Belgien. I Juni blev det saa vedtaget at forøge Hæren til 340,000 Mand, omtrent hvad Frankrig havde ønsket.

Endelig var der ogsaa i Rusland, hvor den panslavistiske Bevægelse var steget under og efter Balkankrigen, Drøftelser om Hærudvidelser, og her arbejdede Delcassé. Medens Strømmen saaledes gik i Retning af Hærforøgelse, var der forholdsvis tavst om Flaadeforøgelse. I den tyske Rigsdags Finansudvalg sagde Storadmiralen Tirpitz i Februar, at Tyskland kunde gaa ind paa at nøjes med den Flaadeforøgelse af 10 mod 16, som Churchill havde foreslaaet for Englands Vedkommende Aaret i Forvejen. Churchill sagde et Par Maaneder efter, at der tillige maatte være et Ferieaar eller Hvileaar 1914 eller 1915, hvori hverken Tyskland eller England byggede Krigsskibe, men det vilde Tirpitz ikke. Det var i det hele mærkeligt, at England var saa ivrigt efter denne Begrænsning af Flaadebyggeriet. At anmode sin Rival om endelig ikke at gøre sig for stærk! Man kunde ikke andet end mindes, hvorledes Kejser Napoleon III 1867 og 1869 havde foreslaaet Indskrænkninger af Hæren og det sidste Aar havde ladet udskrive 10,000 Rekrutter færre end før og havde foreslaaet Prøjsen noget lignende, samt at Bismarcks Svar, at noget saadant var ganske imod det prøjsiske Hærsystem, smagte af det samme, som Kejser Wilhelms Svar, naar han havde hævdet, at Flaadebegrænsning stred imod det af Rigsdagen billigede Flaadeprogram.

At der førtes saa forholdsvis rolig en Meningsudveksling mellem England og Tyskland, havde maaske noget sin Grund i, at Kejser Wilhelm i det foregaaende Efteraar til tysk Gesandt i London havde udnævnt en begejstret Anglo-German, Fyrst Lichnovski, der var ivrig for en god Forstaaelse mellem England og Tyskland og med Smidighed havde skabt sig en god Position i de londonske Kredse. Ham skyldtes det maaske ogsaa, at der blev afsluttet en Overenskomst mellem England og Tyrkiet om Bagdadbanen. Heri blev bestemt, at Tyskerne skulde bygge Banen videre til Basra, men derfra og til den persiske Bugt skulde England tage fat. Ved den persiske Bugt havde Englænderne tidligere sikret sig Protektoratet over Sultanen af Kuweit, et Protektorat, som Tyrkiet i sin vanskelige Situation havde maattet anerkende.

Dette førte til, at der nogle Maaneder senere ogsaa blev sluttet Overenskomst mellem Frankrig og Tyrkiet om Baneforholdene i Syrien og Mesopotamien, hvorved Frankrig bl. a. fik Koncession paa en Bane fra Damascus i Retning af Jerusalem og Havnen Jaffa.

Disse Overenskomster var altsaa ligesom den tysk-

russiske fra Potsdamermødet 1910 sluttet af Ententemagterne hver for sig, hvoraf det fremgik, at Entente ikke krævede Fællesoptræden.

Det havde endvidere vist sig, at det gik med det noget fjernere Orient, som det var gaaet med det nærmere: Spørgsmaalene derovre blev klaret uden Krise for det gamle Europa.

I Efteraaret 1913 var det saaledes, som om der var kommet nogen Ro efter den stærke Spænding om Foraaret, og — Fredspaladset i Haag blev indviet til fremtidige Fredskongresser.

Zabern-Affæren 1913—14.

Just som det klarede i Orienten, trak det sammen mod Vest. Det havde mange Gange i Aarenes Løb set mørkt ud over Vogeserne. Den ene „Affære" havde staaet paa Dagsordenen efter den anden, lige fra Schnäbele-Affæren 1887 til Grafenstaden-Affæren i 1912, og alle havde de efterladt deres Brod.

Efterhaanden som Altyskerne fik mere og mere Indflydelse paa den ene Side af Grænsen, og Nationalisterne paa den anden, blev Rivningerne hyppigere og hyppigere. Særlig i de to Foraarsmaaneder 1913, Februar og Marts, da Krigsfeberen rasede over hele Europa og Rustningsforslagene drøftedes. Den 10. Marts havde „Kölnische Zeitung" skrevet: „Aldrig har Forholdet til vor vestlige Nabo været saa spændt som nu; aldrig har Hævntanken dér vist sig saa utilsløret. Aldrig er det blevet saa aabenbart, at man i Frankrig kun forlanger den russiske Forbundshjælp og det engelske Venskab til det Formaal at erobre Elsass-Lothringen tilbage. — — Frankrig vil benytte enhver Lejlighed til at marchere mod Tyskland, naar det tror at kunne sejre. Vi behøver ikke at søge Grunden til, at vi maa forøge vor Hær, langt borte, men tage den, hvor den ligger synlig for enhver paa Gaden; vi vil tydelig pege mod Vest; dér sidder Fredsforstyrreren". Og de franske Blade havde talt om den tyske Hærforøgelse som en Trusel, der føltes som et Stik i Hjertet. „Ogsaa i Politik kommer de store Tanker fra Hjertet. Frankrigs store Tanke er at svare: Lige for lige." Derfor maatte den 3aarige Tjenestetid og de 500 Millioner vedtages. Og Oberst de Cirrieux havde i „Det omringede Tyskland" skrevet: „Den Dag vil være skøn, der befrier alle Tyskhedens Trælle: Elsasser og Lothringer, Polakker og Danske, Tjekker og Tyrolere,

Dalmatinere og Kroater, Serber og Bosniaker. Og ved denne skønne Krig vil Frankrig igen komme i Spidsen for Folkene ligesom tidligere."

I Maj kom der Forbud mod franske Aviser i Elsass-Lothringen. Det hidsede Nationalisterne yderligere.

Og hen paa Sommeren eller maaske allerede før synes Kejser Wilhelm at have opgivet at gaa over i Historien som „Fredskejseren", hvad han flere Gange tidligere har anført som sin Ærgerrigheds Maal.

Da Kong Albert af Belgien 5. og 6. November var paa Besøg i Potsdam, skal Kejser Wilhelm saaledes have sagt, at han ansaa en Krig med Frankrig for uundgaaelig, ja nærforestaaende. Frankrig vilde aabenbart have Krig. Pariserjournalisterne ophidsede jo dertil, og Loven om den 3aarige Tjenestetid var jo et Bevis.

Under disse Forhold kunde *Zabern-Affæren* let være bleven Anledningen til Verdenskrigen.

I den elsassiske By Zabern garnisonerede et tysk Regiment, hvis Officerer optraadte meget anmassende overfor Befolkningen. Altyskerne forlangte stadig et skrappere Regimente, flere Forbud, mere Politi, flere Embedsmænd, og kunde de civile ikke, maatte de militære træde til. En 20aarig Løjtnant v. Forstner var paavirket deraf, brugte Skældsord overfor Rekrutterne, skønt det var forbudt i en Regimentsbefaling af 1903, og forlangte, at Soldaterne, naar de meldte sig, skulde sige: „Jeg er en Wackes!" Hvilket betyder saadan noget som: „Jeg er et Kvæg!"

Det førte til, at han blev ugleset og blev mødt paa Gaden med fjendske Miner og haanende Tilraab, baade naar han gik alene og i Selskab med andre Officerer. Af dette opstod der efterhaanden Gadetumulter, idet elsassisk Ungdom samlede sig udenfor Kaféer, hvor v. Forstner og hans Kammerater var gaaet ind, o. lign. Dette førte til større og større Menneskemængder paa Gaden i de mørke Novemberaftener. Derefter Gadeafspærring og Politiindskriden. Og saa: militær Afpatrouillering og militære Vagtposter, Regimentschefen, Oberst Reuter, skubber den civile Embedsmyndighed til Side. Fængsling af Borgere. Skud paa en Skildvagt en mørk Aften. Mer Fængsling af Borgere.

Herved er Affæren gaaet over til at faa indrepolitisk Betydning. Den fremdrages i den tyske Rigsdag allerede d. 3. Decbr. Al civil Harme over Militærets overmodige Optræden i hele Tyskland faar Luft. Rigskansleren, Beth-

mann-Hollweg, der søger at forsvare, faar et Mistillidsvotum med 293 Stemmer mod 59. Oberst Reuter anklages for at have tilrevet sig Eksekutivmagten imod Civilmyndigheden i Zabern, skønt denne var bleven støttet af de overordnede Civilmyndigheder lige til Provinsregering og Statholder. Oberst Reuter frikendes, og den tyske Kronprins lykønsker, fordi Officererne skal beskyttes mod Forhaanelser. Kejser Wilhelm bestemmer, at Garnisonen i Zabern skal forlægges, Kommandanten suspenderes og Løjtnanten forflyttes. Kronprinsen, der efter sin Optræden d. 9. Novbr. 1911 under v. Heydebrands Kritik af tysk Udenrigspolitik i Marokkokrisen havde været forvist til Danzig, kom tilbage til Berlin til Generalstaben.

Hele Affæren, der stod paa et Par Maaneder ind i 1914, havde den franske Presse fulgt med den mest levende Opmærksomhed. Dens Sympati var hos de elsassiske Rekrutter, de elsassiske Borgere og de elsassiske Soldater. Ogsaa i Tyskland mærkedes det ofte, at Affæren havde et stærkt ydrepolitisk Moment. Saaledes skrev Politipræsidenten i Berlin, v. Jagow, i et Forsvar for Løjtnant v. Forstner og de øvrige tyske Officerer, at de ikke burde anklages og dømmes; thi man maatte huske paa, at de „næsten stod i Fjendeland". Dette var altsaa tysk Opfattelse af Elsass efter 43 Aars Erobring, at det maatte betragtes som „næsten fransk", en Udtalelse, som de franske Blade inkasserede. Men tillige laa der det i Ordene, at Tyskerne betragtede Franskmændene som „Fjender", skønt der dog ikke var Krig mellem dem, hvilket viser, hvor stærkt Nationalhadet var.

Og der kom endnu en Efterdønning efter Affæren, som virkede i samme Retning. Den elsass-lothringske Regering med Statholderen, Grev Wedel, i Spidsen begærede sin Afsked, fordi dens Optræden var bleven desavoueret ved Oberst Reuters Frifindelse, og da Kejser Wilhelm nogen Tid efter havde udnævnt en ny Statholder, der optraadte med Strenghed, afsatte Embedsmænd, forbød franske Farver og truede med at udvise mindst 10,000 Elsassere som „lästige", vakte dette ny Bevægelse i Frankrig.

De sidste Maaneder før Krigens Udbrud 1914.

Fra alle de 3 Urocentre, der havde truet Verdensfreden i de sidste 50 Aar, havde der 1911—13 været Fare.

1911 var det Kolonispændingen, der havde givet sig Udslag i Marokkokrisen.

1912 var det Balkanspændingen, der havde ført til Balkankrigene.

1913 var det Vogeserspændingen, der havde vist sig under Zabernaffæren.

Alle tre Gange var Faren dog drevet over.

Marokkokrisen var løbet ud i „den store Konversation“ i Berlin.

Balkankrisen var ved „den europæiske Koncert“s Sammenspil bleven begrænset til Balkan.

Og Zabern-Affæren havde faaet afslebet sin skarpe Kant mod Frankrig, ved at den i saa høj Grad var bleven et indretysk Spørgsmaal om Forholdet mellem militære og civile.

Men alle tre havde de dog skærpet de storpolitiske Modsætninger i Europa.

Ved Marokkokrisen 1911 var Forbindelsen mellem Frankrig og England bleven styrket; der havde været baade Samtaler og Aftaler om Fællesoptræden til Lands og til Vands. Derved havde Marokkokrisen skærpet Modsætningsforholdet mellem England og Tyskland.

Ved Balkankrisen 1912 var Forholdet mellem Østrig og Rusland bleven forværret. Det franske Blad „Le Matin“ har afsløret Forhandlingerne, der gik forud for Balkanforbundet, og offentliggjort baade den serbisk-bulgarske og den græsk-bulgarske Traktat. Herefter har Balkanforbundet haft til Opgave først at knuse Tyrkiet og derefter Østrig, og Rusland har staaet bagved Forbundet og skulde spørges til Raads, Oplysninger, der maatte berøre Østrig ilde. — Ogsaa Forholdet mellem Østrig og Serbien blev mere spændt, fordi Serberne efter at have sejret baade i 1. og 2. Balkankrig blev mere udæskende end før, og Østrig ikke, uden at miste sin Anseelse overfor sine slaviske Undersaatter, kunde se roligt paa den serbiske Chauvinisme.

Endelig var ved Zabern-Affæren 1913 Hadet mellem

Frankrig og Tyskland blevet endnu mere hvidglødende end før.

Alligevel syntes der i *Foraaret 1914* at være mere politisk Vindstille end i de foregaaende Aar.

Rigtignok stod der 2. Marts i „Kölnische Zeitung" en Artikel om, at Rusland inden 1917 vilde have 5 nye Armekorps og et Net af strategiske Baner i Polen, og dette kunde passe sammen med Rygterne om, at Delcassé som Gesandt i St. Petersborg havde aftalt en Krigsplan, ifølge hvilken Rusland skulde benytte Polens fremskudte Beliggenhed til straks ved en Krigs Begyndelse at lade sine Hære rykke frem mod Berlin. Samtidig skulde Frankrig begynde Offensiv fra Vest, det var derfor Frankrig søgte at forøge sin Hær ved Indførelse af den treaarige Tjenestetid, hvad Rusland havde krævet til Gengæld for den fremskudte Stilling i Polen, som Rusland havde været meget betænkelig ved — med Rette, viser det første Krigsaar.

Og Børserne blev urolige, og Kurserne gik ned. Især da et Petersborg Blad i en Artikel, der paastodes affattet af Krigsministeren og billiget af Zaren, erklærede, at Rusland var rede til at slaas og for Fremtiden ikke vilde indskrænke sig til Defensiven, men ogsaa tage Offensiven, eftersom dets Hær var forøget, dets Flaade bedre og dets Artilleri andre Nationers overlegent. Og „Berliner Tageblatt" udtalte, at Rusland blev for overmodigt overfor Østrig; det vilde vist blive nødvendigt at paabegynde en Præventivkrig, d. v. s. Krig, før Rusland havde faaet sine Hære, sin Flaade og sit Artilleri i Orden og bygget de nye Jærnbaner i Polen.

Men da saa baade den russiske Udenrigsminister Sassonoff og den tyske Udenrigsminister v. Jagow, der var bleven udnævnt efter Kiderlen-Wächters Død, dementerede og beroligede, vendte Tilliden til Freden tilbage trods Klager over gensidige Spionerier, særlig ved Flyvere, der fløj over Grænserne. Man var jo ogsaa de foregaaende Aar bleven saa vant til Opskræmthed.

At Tyskland havde sendt en Militærmission til Konstantinopel under General Liman v. Sanders, havde ogsaa nogle Maaneder vakt Opmærksomhed og i Rusland og Frankrig Vrede, især da han og Enver Pascha syntes at ville reformere det tyrkiske Hær- og Forsvarsvæsen, men da det hed sig, at hans Stilling kun var at betragte som en Generalinspektørs, svarende til den, v. der Goltz tidligere havde haft, lagde Bevægelsen sig.

Der sænkede sig som et Havblik over Europa. De enkelte Vindstød i de følgende Maaneder krusede kun lige Overfladen.

I *April* fejrede franske og engelske Blade Tiaarsdagen for Overenskomsten af 8. April 1904; men da der blev Tale om at betegne Ententen som en Alliance, nægtede England det, hvilket vakte Tilfredshed i Tyskland.

I *Maj* var der irredentistiske Gadetumulter i Venedig, hvorved man brændte en østrigsk Fane og raabte Leve for, at Triest snart maatte komme under Italien.

Kejser Wilhelm søgte at udsone sig med Bismarcks Tilhængere, opkaldte en stor Dreadnought efter Bismarck og lod en Grevinde af Familien Bismarck døbe den, da den løb af Stabelen. Det foregaaende Aar havde han udsonet sig med Hannoveranerne, hvis Konge var bleven fordrevet 1866, da han havde holdt med Østrig. Hans Søn, Hertugen af Cumberland, havde siden levet uden for Tyskland; men Kejser Wilhelm lod sin Datter Victoria holde Bryllup med hans Søn Ernst August, der derefter var bleven Hertug af Brunsvig. Paa denne Maade var saavel Minderne om 66 som om 88 bleven udslettede, saa at disse Kløfter indenfor det tyske Folk var bleven udjævnede.

I *Juni* begyndte der imidlertid at vise sig mørke Skyer paa den politiske Himmel, og i *Juli* samlede de sig.

I „Times“ for 5. *Juni* skrev Admiral Sir Percy Scott: „Efter Fremkomsten af Undervandsbaade, navnlig i Forbindelse med Hydroaëroplaner, er Søkrigen undergaaet en Revolution. Ingen Flaade kan gøre et dødeligt Angreb ved klareste Dagslys. — — — Unge, uforfærdede Søofficerer med Dristighed og Vovemod, og dem har England nok af, vil leve over eller under Søen. Kravene til deres Nervesystem vil blive saa store, at en Tjenestetid af ret lang Varighed ikke vil være tilraadelig.“

Trods de sidste fortrøstningsfulde Linier var Artiklen en Profeti om den Undervandskrig, vi nu oplever, og den vakte i England Tvivl om Betydningen af Dreadnoughter og Superdreadnoughter.

I Midten af Juni besøgte Kejser Wilhelm og flere den østrigske Tronfølger Erkehertug Frans Ferdinand paa hans Slot Konopitch, et Besøg, der sikkert har haft Betydning for alt det, der snart fulgte og følger.

23. Juni blev Kielerkanalen indviet, efter at den var gjort dybere og bredere, saa de store Dreadnoughter kunde passere frem og tilbage mellem Østersøen og Nordsøen.

Omtrent ved denne Tid, maaske ved denne Lejlighed brugte Kejser Wilhelm de samme Ord som Bismarck den 6. Februar 1888: „Wir Deutsche fürchten Gott, sonst nichts auf der Welt“.

28. Juni blev den østrigske Tronfølger Erkehertug Frans Ferdinand og hans Gemalinde myrdede i Bosniens Hovedstad Serajevo af to unge serbiske Gymnasiaster. Bomberne havde de faaet af en serbisk Officer. Det viste sig, at der havde bestaaet en Sammensværgelse, og at den storserbiske Nationalforening stod bagved.

14 Dage efter døde den russiske Gesandt i Belgrad, Hartweig, som menes at være den egentlige Skaber af Balkanforbundet. Det fortaltes, at han var bleven myrdet.

I Begyndelsen af *Juli* udtalte den franske Senator Humbert, at den franske Hær var gammeldags og manglede Officerer og Artilleri. Clemenceau sagde, at han ikke siden 1870 havde oplevet et saa foruroligende Parlamentsmøde.

I Midten af Juli udkom en Piece af en tysk Officer, der bebudede Krig 1915. Den tyske Kronprins sendte ham en begejstret Tak.

Den 23. Juli sendte den østrigske Regering en Note til Serbien og forlangte Svar i Løbet af 48 Timer. I Noten blev det hævdet, at serbiske Officerer og Embedsmænd var direkte medskyldige i Dobbeltmordet i Serajevo. Østrig forlangte Afstraffelsen af de kompromitterede Officerer, Opløsning af den storserbiske Nationalforening Narodna odbrana, Forbud mod Blade, der arbejdede for et Storserbien, Censur over Skolebøger, hvori der var prædiket Had til Østrig, Afskedigelse af en Række Embedsmænd og Tilladelse for østrigske Embedsmænd til at foretage retslig Undersøgelse i Serbien i Anledning af Mordet.

Den 25. Juli svarede Serbien paa Østrigs Ultimatum; det gik ind paa Østrigs Fordringer undtagen den sidste om Østrigs Indblanding i dets Retsvæsen, som det mente var stridende mod dets Suverænitet.

Grey foreslog, at England, Tyskland, Frankrig og Italien skulde mægle mellem Østrig og Serbien.

Østrig erklærede, at det ikke vilde modtage en Mægling, og Tyskland erklærede, at det ikke vilde paatvinge Østrig en saadan.

Den 27. Juli kom Præsident Poincaré fra Rusland, hvor han og Zaren havde talt om „det uløselige Forbund mellem Frankrig og Rusland“, og vilde have været til København, men bøjede af ved Falsterbo og sejlede gennem

Store Bælt hjem til Frankrig. Samme Dag dampede Kejser Wilhelm, der havde været paa sin aarlige Norgesrejse, mod Syd til Kiel.

Og saa var Verdenskrigen der. Foraarets forholdsvise Ro havde kun været Stilheden før Stormen.

Den 28. Juli Kl.6 Aften erklærede Østrig Serbien Krig.

Den 1. August Kl. 7^{30} Aften erklærede Tyskland Rusland Krig.

Den 3. August erklærede Tyskland Frankrig Krig.

Den 4. August Kl. 7 Aften erklærede England Tyskland Krig.

Den franske Konsejlspræsident sagde: Vi er uden Frygt og Dadel.

Den tyske Rigskansler erklærede: Vi har rene Hænder og ren Samvittighed.

Den engelske Premierminister udtalte: Ingen Sinde er en Nation gaaet i Krig med renere Samvittighed.

Afslutning.

Mordet i Serajevo blev saaledes Anledningen til Krigen. Det blev Balkanspændingen, den, som Europa hidtil havde vidst at holde sig fra Livet, der gav Stødet til Krigen.

Men Aarsagen, den dybere liggende Grund? Ja, den ligger i alt, hvad der er gaaet forud, særlig de sidste 50 Aar, og lige saa godt i Vogeserspændingen som i Balkanspændingen og fuldt saa godt som i disse i Kolonispændingen og dens Udvidelse: Konkurrencen om Verdenshavene.

Naar der er sagt, at man kunde nævne 2—300 Personer, der er den egentlige Skyld i Krigen, fordi de har villet den, maa man erindre, at disse 2—300, hvis Navne for en Del kan uddrages af, hvad her er skrevet, kun er de Organer, hvorigennem Folkenes Tanker og Vilje har givet sig Udtryk.

Det gaar med Folkenes Vilje og Handlinger som med det enkelte Menneskes. De udspringer af Folkesjælen, der ligesom det enkelte Menneskes Sjæl har sit Vokse-felt i Underbevidstheden. Som et fint forgrenet Mycelievæv breder Underbevidstheden sig under Sjælens Overfladeliv.

I Dybet under Overfladen samles alt: Erindringer om tidligere Handlinger og Fornemmelsen af deres Betydning,

Sanseindtrykkenes uhyre Mængde og Følelsernes og Stemningernes Tonebrus. Alt indgaar den mærkeligste Forening, alt paavirker det hinanden og frembringer en Gæring og Grøde, der giver Vækst til stadig nye Spirer. De færreste kommer over Bevidsthedens Tærskel, endnu færre naar frem til Handling. Det hele danner et kalejdoskopisk Billede, hvis stadige Vekslen skyldes Paavirkninger baade udefra og indefra.

En Sanger, en Digter, en Prædikant, en Avis, en Folketaler, en Bog, en Samtale, et Møde — hele Livets Vekselspil kan udløse af Sjælen enkelte Tanker, enkelte Stemninger, enkelte Handlinger.

Som det gaar det enkelte Menneskes Sjæl, gaar det ogsaa Folkesjælen. Ogsaa den har sin Underbevidsthed.

Hver en Stemning af Nag og Nid til dem paa den anden Side Grænsen, hver en hadefuld Erindring om gammel Forurettelse, hver en uklar Hævntanke og vag Hævnfølelse bundfældes i Folkesjælen sammen med begejstret Tro paa egen Betydning og forhaabningsfulde Forjættelser om fremtidig Storhed i Forening med halvskjult Madbegær og dunkel Magtsyge og Ærgerrighed.

Og alt dette bringes frem bl. a. ogsaa ved Statsmænds og Politikeres Ord og Handlinger. De giver derfor kun Udtryk for, hvad Folkesjælen ruger over i sine hemmelighedsfulde Dybder. Det er den, der har Muligheden for at lade sig lede eller ikke lede, for at stemme imod eller lade sig rive med.

Men Folkesjælen dannes af alle de enkelte Menneskers Sjæle. Det er den enkelte, der bærer Skylden for, hvad der hver Dag og hver Time optages i Sjælen, forbitrer og forvirrer, højner og fornedrer, begejstrer og forstemmer. Skylden ligger derfor ikke hos de ledende Statsmænd og Politikere. Skylden ligger hos os alle.

10.11.85